

AKPINAR

Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi

YIL: 3 SAYI: 16 TEMMUZ-AĞUSTOS 2008 ISSN: 1306-3731

www.akpinardergisi.com

SAHİBİ VE SORUMLUSU

İsmail ÖZMEL

ismailozmel@hotmail.com

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

Dr. Nedim BAKIRCI

nedimbakirci@hotmail.com

akpinardergisi@hotmail.com

YAYIN KURULU

İsmail ÖZMEL

Dr. Nedim BAKIRCI

Kibar AYAYDIN

DANIŞMA KURULU (HAKEM HEYETİ)

Prof. Dr. Abdulkadir YUVALI (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet UĞUR (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Pervin ÇAPAN (Muğla Üniversitesi)

YAZIŞMA VE GÖRÜŞME ADRESİ

Yeni Çarşı İş Merkezi B Blok Nu. 1/5 NİĞDE

Telefon-Belgegeçer: 0 388 233 35 45

YÖNETİM YERİ

Yeni Çarşı İş Merkezi B Blok Nu. 1/5 NİĞDE

Tel: 0 388 213 12 50 Belgegeçer: 0 388 233 35 45

ABONE ÜCRETİ

Sayısı: 3 YTL

Yıllık Abone Bedeli: 20 YTL

Resmî Abone Bedeli: 40 YTL

Yurtdışı Abone Bedeli: 30 Avro

Posta Çeki: 5145515 (İsmail ÖZMEL)

GRAFİK TASARIM

Kadir Yıldız

BASKI

Tekten Matbaa Basın Yayın Ltd.Şti. - İstasyon Caddesi Nu.: 33/C NİĞDE

Tel: 0 388 233 34 01 Belgegeçer: 0 388 212 11 47

Dergiye gönderilen yazı ve şiirler basılınsın basılmasın geri verilmez. Dergimize gönderilecek yazıların başlığı 12 punto, alt başlıklar ve muhtevası 11 punto olarak word sayfasında yazılıp diskette yazışma adresimize veya el-mek adresimize gönderilmesi gerekmektedir. Dergimizde yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayın kurulu gerekli gördüğünde yazılarda değişiklik yapabilir.

İÇİNDEKİLER

ON ALTINCI SAYIYI SUNARKEN	
İsmail ÖZMEL.....	3
ÇANAKKALE NE İDİ YAHUT EMPERYALİSTLER NASIL DURDURULDU?	
Prof. Dr. Sadık TURAL.....	4
ÂŞIK VEYSEL'E SESLENİŞ (Şiir)	
H.Rıdvan ÇONGUR.....	12
BAHAR BAYRAMI (Şiir)	
Bayram DURBİLMEZ.....	12
DÜNDEMEN BUGÜNE 'TÜRK SÖZEL EDEBİYATI': DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM	
Prof. Dr. İsmail GÖRKEM.....	13
BİR YOLCUYA (Şiir)	
Necmettin Halil ONAN.....	20
YAHYA KEMAL VE ŞEHİR EDEBİYATLARI	
İsmail ÖZMEL.....	21
YAHYA KEMAL VE TÜRKÇE	
İsmail SARIKAYA.....	23
YAHYA KEMAL'LE SÖYLEŞİ (Şiir)	
İsmail ÖZMEL.....	25
SEVDİ BİZİ (Şiir)	
İsa KAYACAN.....	25
ŞİİRİN ZİRVESİ YAHYA KEMAL BEYATLI	
Kibar AYAYDIN.....	26
ÇÖZÜLMİYEN SIR (Şiir)	
İsmail Adil ŞAHİN.....	29
MASALLARIN KÜLTÜREL İŞLEVİ VE BU BAĞLAMDA BİR MASAL METNİNİN ÇÖZÜMLENMESİ	
Dr. Namık ASLAN.....	30
NEVRUZ (Şiir)	
Âşık Feymani (Osman TAŞKAYA).....	34
EDEBİYAT VE KÜLTÜR	
Yrd. Doç. Dr. A. Vehbi ECER.....	35
AKLIMDA ÖYLE KALMIŞ... (Şiir)	
Yaşar VURAL.....	36
BİR TATSIZ MUAMMA!.. (Deneme)	
Tuğba ÇEBİ.....	37
MEVSİM BAHARI VURDU (Şiir)	
Sergül VURAL.....	37
ALİ ASKER BARUT'UN 'AŞAĞI ÜSKÜDAR'INDA MEKÂN VE DUYGU	
Arş. Gör. Abdurrahman KOLCU.....	38
BİZE GELENLER.....	44

“EVVEL GİDEN AHBABA SELAM OLSUN ERENLER”

İsmail ÖZMEL

Yahya Kemal’in vefatının ellinci yılı, Cengiz Aytmatov’un vefat haberi derken; Hüseyin Yurdabak, Dilaver Cebeci, Erdem Beyazıt, Fethi Naci gibi kalem sahiplerinin ve Avni Anıl ve Semahat Özdenes gibi sanatçıların vefat haberleri Edebiyat ve Sanat dünyamızı duygulandırdı, üzdü. Hepsine Allah’tan rahmet, sevenlerine de başsağlığı ve sabır diliyoruz.

Bu sayımızda güzel yazılar ve şiirler bulacaksınız. Ben burada küçük bir tatil sayfası açmak istiyorum:

Kaç gündür Akşam Gazetesi okurlarına; Dr. Murat Yılmaz’ın kaleminden; Cemil Meriç’i hatırlatmaya düşüncelerinden paragraflar sunmaya çalışıyor. Ergun Göze “bir kütüphane, bir kaynaktı,” Ahmet Turan Alkan “kelimelerin rengini o fark ettirdi”, Duygu Köksal “eleştirel bir milliyetçiydi”, Hilmi Yavuz “kendi semasında tek yıldızdı” (19/20.08.2008) diyor. Cemil Meriç te “Zaten aydının dramı, daha okurken başlamaktadır. Avrupa tarzı modern eğitim alan, kendi kültür, tarih ve dilinden kopmaktadır. Eski usul eğitime devam edenler ise modern kültür ve bilimden kopmaktadır. Böylece nerede okursa okusun aydınlık aynı serüveni yaşamaktadır.” dediği aktarılmaktadır.

Tanpınar’dan sonra Yahya Kemal, ondan sonra Cemil Meriç’in gündemimize girmesi bir tesadüfle izah olunamaz. Fikir hayatımızdaki kuraklığı ve Toplumdaki tepkisizliği gören yayın organları sayfalarını bu güzel insanlarla süslemek ihtiyacını duymaya başlamışlardır. Bu ihtiyacın giderek daha da artacağını söyleyebilirim. Çünkü toplum ilginç bir sessizliği sürdürmekte, tabiri caiz ise, herkes kendi mağarasına çekilmiş avunmaktadır. Yorum yok, tenkit yok, üretim yok. Cemil Meriç’in ifadesiyle mağaralar veya ada sakinleri arasındaki diyalogu ve görüşüp, konuşmayı ve anlaşmayı nasıl ve ne ile sağlayacağız. Bu nokta toplumun bütün kesimlerine hitap eden, kalem sahiplerinin yardımıyla aşılabacaktır. Düşünür, fikir adamı ve yazar, şair toplumun tamamını kucaklayan ifadeleri ile kendini yalnızlık içinde hisseden toplum kesimlerinin önemli bir nefes kaynağı ve güven dayanağı olacaktır. Toplumun, bütün kesimler ile diyalogu sürdürmesi ve kapalı bir toplum haline gelmemesi için aydınlara, tabii ki önemli görevler düşmektedir. Farklı bakışlar ve eleştirel bakışlar hem yönetenlere, hem de topluma ümit ve heyecan verir. Edebiyatın, fikir ve sanatın olumlu etkisini ve işlevini inkâr etmek mümkün değildir.

Bunun ilk belirtisi, bütün yayın organlarının farklı bakış sahiplerine sayfalarını açmaları ile başlar, ancak uzun emek ve gayretlerle güzel sonuçlara ulaşmak mümkün olur.

Daha zengin ve daha güzel sayılarda buluşmak dileği ile sağlıklı kalın, hoşça kalın.

ARKAMA BAKTIĞIMDA...

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY
(Müdürüye ÜNAL öğretmene sevgilerle)

Hayatımın en güzel yıllarını İstanbul ve Ankara üniversitelerinde öğrenciyken geçirdim diyebilirim. Cıvıl cıvıl, koşturmacalı, sınavlı günler...Ahmet Hamdi Tanpınar, Ali Nihat Tarlan, Faruk Kadri Timurtaş, Muharrem Ergin, Ali Alpaslan, Ahmet Ateş, Ömer Faruk Akün İstanbul'da; Hasibe Mazıoğlu, Zeynep Korkmaz, Saadet Çağatay, Ahmet Temir, Kenan Akyüz, Vecihe Hatipoğlu Ankara'da hocalarım oldular. Yıl dediğin neki... Uçup kaçıyor, geçip gidiyor. Tabii, bu geçen yıllar insanın en kıymetli varlığını, o yıllar hiç bilemediği cevherini elinden alıp götürüyor.

Sonra, doktora çalışması, doçentlik çalışması, profesörlük çalışması derken, bir de bakmışsınız yaş haddinden emekli. Ben 30 Ocak 2006 tarihinde emekli oldum ama, Eylül ayına kadar TDE Bölümü ile ilişkim sürdü. Kadirbilir bölüm arkadaşlarım odamın kapısına "**Prof. Dr. Tuncer Gülensoy 1995-2006 yılları arasında çalışmalarını bu odada sürdürmüştür**" yazılı pirinç bir plaket takmışlar. Gurur duydum, onurlandım. Benim günde 10 saatimi geçirdiğim odamda şimdi pırıl pırıl yüksek lisans ve doktora öğrencileri çalışıp ders görüyorlar. 4000 kadar kitabımı bağışladığım, kapısının üzerinde "**Prof. Dr. Tuncer Gülensoy Türkoloji İhtisas Kitaplığı**" levhası takılı bölüm kütüphanesinde gencecik öğretmen adayları bilgi topluyorlar. Demek ki onlar da benim gibi olacaklar. Önce okuyacak, öğrenecek, sonra da öğretmen olup öğretecek ve (inşallah) emekli olacaklar.

1964 yılında üniversite bittiğinde Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü'nde "Bilim Uzmanı" olarak çalışıyordum. 1970 sonunda Doktoram bitti, 1974 yılında Dr. asistan, 1979 yılında Doçent oldum. Ankara'da DTC Fakültesi, Fırat Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Kıbrıs-Girne Amerikan Üniversitesi gibi üniversitelerde görev yaptım, dersler verdim, yüzlerce öğrenci yetiştirdim. Şimdi çeşitli üniversitelerde görev yapan Prof., Doç. ve Yard. Doç. unvanlı 24 doktora öğrencim var. Yalnız onlarla değil, hepsiyle gurur duyuyorum.

Öğrencilerim o kadar çok ki, mezun oldukları tarihten bir müddet sonra araya büyük bir boşluk giriyor. Onlar da haklılar... Erkekler için askerlik, sonra mesleğe ilk adım; bu arada evlilik derken, bir de bakıyorlar ki 20-25 yıl geçirmiş. Kızlar için de aynı değil mi? Mesleğe girmek için KPDS, KPSS ve her neyse, sınav sınav derken öğretmen oluvermek... Sonra kısmetse evlilik... Sonrası uzun hikâye, onlara darılmıyorum, kızamıyorum.

İşte böyle... Kayseri'den Ankara'ya naklettiğim için, elimde kalan 2-3 bin kitap ve binlerce yazılı belgeyi hala tasnif edemedim. Arada bir oturup, onları ayıklıyorum. Kaybettiğimi düşündüğüm pek çok yazım, notlarım, kitap müsvetelerim bir dosyanın içinden çıkıyor. İşte onlardan birisini 20 Temmuz 2008 tarihinde buldum. Üzerinde tarih olmayan bir tebrik kartı. Pertek'ten atılmış. Keban baraj gölü kenarındaki yemyeşil Pertek'ten, Öğretmen Müdüriye ÜNAL

tarafından postaya verilmiş. Arka yüzdeki not şöyle: “*Değerli Hocam, Yeni yılın size sağlık, mutluluk ve başarı getirmesini dilerim. Bir şeyler öğretmenin kutsallığını şimdi daha iyi anlıyorum. Selâmlar.*” Bir de şiir var:

Doğu

*1995 Tuncelisinde öğretmenim şimdi,
Işıl ışıl gözler içime akıyor her gün.
Tek yönlü beslenen yarı açık çocuklarım
Çocuklarım benim
İç acım...*

*Gün olur dağları bekler korku burada,
Ya ölürsem derim.
Ailem girer düşlerime,
Dar eder yüreğimi hasretleri.
Bir soluk pencereden derin derin...
Gelmek tek seçeneğim elbet görevimdi.*

Müdüriye ÜNAL

(Yolunuz bu taraflara düşerse beklerim)

Müdüriye öğretmen şimdi en az 13 yıllık öğretmen. Belki de evlendi, çocuk çocuğa da karıştı. Acaba şimdi nerelerde... Mutlu mu, yorgun mu, hüzünlü mü?.. Bilmiyorum. Hocanım (Yolunuz bu taraflara düşerse beklerim) demiş. Güzel öğretmenim, ben Tunceli'nin dağlarında, köylerinde, düzlüğünde yıllarca dolaşım; konferanslar verdim, sempozyumlar düzenledim. Ben de bir Tunceliliyim. Tunceli belediyesi beni 1987 yılında “*Fahrî Hemşehri*” olarak ödüllendirdi. Oraların inansı dürüsttür, merttir, eli açık cömerttir. Ya Munzur'u... Efsane olup “kırk gözeden süt gibi doğar”, hırçın bir nehir olup tam Tunceli'nin önünde Karasu ile birleşerek ovada akar gider.

Tunceli'ye gelmeyi bir “GÖREV” sayan sevgili öğrencim, canım öğretmenim, mutlu ol, sağlıklı ol, sen her güzelliğe değersin; sen bu ülke için var olmalısın. Ben de “*Arkama Baktığımda...*” gözlerin hüzünle dolmasın.

SON BEKLEYİŞ

Emin Ali TANIK*

Bekledim yollarını bu akşam yine güzel
Kan yürüdü gözüme bugün artık usandım.
Haberini vermedi ne uçan kuş, ne de yel.
Seni en son diyerek bu akşam yine andım.

Bekledim yollarını derdinle inleyerek
Bekledim yollarını geceyi dinleyerek
Anladım, anmayanı artık unutmak gerek
Seni en son diyerek bu akşam yine andım.

* Emekli Noter dostum Emin Yaşar Artıran yazıhaneme geldi. Konuşurken Şair Emin Ali Tanık'la okul arkadaşı olduğunu söyledi. Sohbet esnasında hatırladığı bir şiirini okudu. Not ettim. İ.Özmel

ELAZIĞ'I, "TÜRK HALKININ MANEVİ AZIĞI GÖRMEK!" Bedrettin KELEŞTİMUR

3-5 Temmuz 2007 Tarihlerinde, Elâzığ Cengiz Aytmatov'un hatıralarını yad ediyor. 24-27 Ekim 2007 Tarihleri gözlerimin önünde bir daha canlandı. Türk Dünyasının kültürel birliğini sıkça gündeme getiren asrın Korkut Atası'nı, Bilge Kişisini, yıldırım sesli MANASÇISINI Elâzığ'da ağırlamak şüphesiz ki, tarihin en güzel tecellilerinden birisi oluyordu. Türk Dünyası Hizmet Ödülü bir bakıma Elâzığ'ın, NOBEL'İN HAKSIZLIĞINA MEYDAN OKUMADIR!

Cengiz Aytmatov gibi bir güzide şahsiyeti hayatının en son deminde nasıl ki, ağırlamak şerefi Elâzığ'a nasip oluyorsa, onu ilk defa hatıralarıyla birlikte anmakta bu şehre nasip olacaktı. Rahmet Mekân Cengiz Aytmatov Elâzığ için ne diyorlardı; **"Elâzığ'da Türk Halklarının manevi azığını görüyorum"** Lütfen, Ey Şehir kendi ismini binlerce defa telaffuz et! Gazi'nin bilerek ve arzulayarak verdiği isim, Türk Dünyasının manevi rıhtımına demir atıyordu.

Tarih sana konuk olacaktı. Türk Dünyası birbirlerine bu şehrin ikliminde **'sıra dağlar gibi'** yaslanacaktı! 1992 yılından bugünlere kadar tekerlekler öyle edeple dönmüş ki, bir büyük coğrafyayı kıyama kaldıracak tarihi buluşmalar Elâzığ'da milli bie tefekkür ikliminde ceriyan edecekti! Ağladım, doyasıya ağladım; Elâzığ Belediyesinin önünden başlayan o tarihi yürüyüşler. Dağların birbirlerine omuz verşi gibi birbirine kilitlenen o sevda seli! Bu bir Anayurt Uyanmasıydı! Bozkurt ulumasıydı!

Cengiz Aytmatov'un Elâzığ konuşmalarının her birinde, **'veda'** terennümü vardı! Özellikle de gençlere, evlatlarımıza, sıkça tekrarlanan **'vasiyetleri'** vardı. Bizlere, çok samimi ve içten nasihatleri vardı. Bir ömrü iki güne sığdıracak büyüklükte dersleri vardı.

Cengiz Aytmatov ismiyle birlikte, Kırgız hafızalara gelir. 9 yaşında babası Törekul Aytmatov'u kaybetmiştir. Ruslar, 1990'lı yıllara kadar bu vahşi cinayeti saklamışlardır! Bir ömür, babasını bekleyen bir yürekte elbette aşkların en büyüğü olacak, hasretin kavurucu ateşi bünyesini sürekli kavuracaktı. **"İçi dışına hâkim/ Dışı içine esir"** bir ruhta, kalemin ifadesi bir sağanak haline dönecektir!

Rusya, sistem olarak bir kapalı kutudur! O sistemin bütün fırtınalarına rağmen eserleri 154 dile çevrilen bir kahraman, **'cihana ayna tutuyordu'** Türk'ün en asil direnişi, kalemin verdiği ilahi ritminden alıyordu. Aytmatov'un bütün eserlerinde, Kırgız vardır. Tabiatıyla da, MANAS vardır! Ecdadın, hatıraları vardır. Sürekli konuşur, bir coğrafya onun eserlerinde dillenir, asra ve zamana bilendir!

Türk Dünyası Hizmet Ödülleri; 2003 yılında başlayan çok ciddi, disiplinli ve sistemli bir yolculuğun kendisi olmuştur. 2003 yılında Denктаş'a verilen Hizmet Ödülü, 2004 yılında Mehmet Emin Aga'ya ve İbrahim Şerif'e, 2005 yılında Nursultan Nazarbayev'e ve 2006 yılında ise ödül Cengiz Aytmatov'a veriliyordu. Bu ödülün gerekçeli kararında şu ifadeler yer alıyordu; *"Cengiz Aytmatov, tüm zaman, mekân ve siyasi sınırlamaları aşarak Türk Dünyası'nın ortak bir tarih ve*

kimlik bilinci etrafından birleşmesini ve bu bilinç düzeyi ile geleceğe yönelmesini amaçlamıştır. Eserleri Dünyanın 154 diline çevrilen Kırgızistanlı yazar Cengiz Aytmatov, özelde Türk Dünyası'nın kültürel birliğini savunurken: genelde de ortak bir dünyalılık bilinci yaratarak, doğayı çevre felaketlerine karşı korumayı da hedefler. "Ötelileştirme/ mankurlaştırma". "kendisi olma" ve "çevre felaketleri" gibi çığımızın temel sorunlarına, sanat dünyası içerisinde çözümler arayan ve bu sorunlara dünyanın dikkatini çekmeyi başaran Cengiz Aytmatov, Dünya'nın yaşayan en büyük yazarlarından biri olarak da kabul edilmektedir. Kurulumuz Türk Dünyası'ni uyandırma, aydınlatma, ortak bir dil ve edebiyat ikliminde buluşturma gayretleri ve genel anlamda Türk Edebiyatını uluslararası düzeyde başarıyla temsil etmesi nedeniyle 2006 yılı Türk Dünyası Hizmet Ödülünün Kırgızistanlı yazar Cengiz Aytmatov'a verilmesini oybirliği ile kararlaştırmıştır. Kamuoyunun bilgilerine arz olunur."

Elâzığ'da tarihi bir ağırlama yapılyordu, Cengiz Aytmatov için! Artık, Elâzığ Belediye Başkanı Süleyman Selmanoğlu'nun Elâzığ'ı Türk Dünyasının maşeri vicdanı olarak düşünmesi ve şehirde birçok sokak, cadde ve park adına Türk Dünyasının önemli şahsiyetlerinin isimlerinin verilmesi gerçekten gurur verici bir yaklaşımdır. Elâzığ Valisi Muammer Muşmal'ın, Cengiz Aytmatov'a, '**Elâzığ'ın fahri hemşerisi**' olarak hitap etmesi ve Belediye Başkanımızın şehrin önemli semtindeki bir parka Cengiz Aytmatov ismini vermesi tarihe şerh düşülen önemli katkılardır. F.Ü. REktörlüğünün Aytmatov'a, '**fahri Doktora**' elbisesini giydirmesi sadece Elâzığ'ın değil, bu coğrafyanın bütün bu gelişmeleri anında yayınlayarak bütün dünyaya servis yaptığı çok önemli şehrin kazanımlarıdır.

Aytmatov Öğretmenevinin önündeki konuşmalarında; "*Bugüne kadar pek çok tören, kutlama, bayram gördüm. Ama hiçbirisi Elazığ'daki kadar içten değildi. Burasını Türk halkının manevi azığı olarak görüyorum. Şu anda mutluluğun zirvesini yakaladım. Rabbim bana ömür verirse her yıl Elazığ'a gelmeyi düşünüyorum*" Elâzığ, sen seversen böyle hep içten seversin. Ne kadar büyük bir kadirşinas dostsun! Dostluk elbette, ilânihaye devam eder. Ebedidir.

Cengiz Aytmatov'un gençlere çok güzel telkinleri vardır, dünyanın en usta kaleminin; "*İşte karşımızda küçük çocuklar duruyor. Gençler, gelecek sizin! Ben inanıyorum ki geleceğin büyükleri sizlerin arasından çıkacaktır. Aranızdan çok büyük bilim adamları çıkacak, inşallah uzaya sizler hâkim olacaksınız. İnanıyorum ki bu saydıklarım Elazığ'dan çıkacaktır. Elazığ adı öylesine konulmuş bir ad değildir. Burasını Türk halklarının manevi azığı olan bir yer olarak düşünüyorum. Bunu fırsat bilip çok uzun konuşmak isterdim. Sizlere söyleyecek sözlerim, söyleyecek dileklerim var. Çok daha önce de söyledim burada da tekrar edeyim; bugün buraya gelmekle ben kıvancın, övüncün zirvesine ulaştım, mutluluğun zirvesini yakaladım. Benim adıma düzenlediğiniz Hazar Şiir Akşamları ve bugünkü yürüyüş ile büyük kıvanç duydum bundan dolayı hepinize saygılar duyuyorum.*"

Aytmatov, gençlere bilgi çağını, uzay çağını en büyük hedef gösterirken, Hazar Şiir Akşamlarının önemine işaret ediyorlardı; "*Hazar Şiir Akşamları sonsuza kadar sürsün. Sizinle aynı yüreği aynı duyguları paylaşıyorum. Bu toplantıda aldığım manevi hazzı bir manevi mülk olarak kendime bir kazanç olarak kabul edip buradan öyle ayrılacağım. Bu güzel organizasyondan dolayı hepinizi*

alkışlıyorum. Burada toplanmış olan çocuklara ve gençlere seslenmek istiyorum. Gençler; dünyanın geleceği sizlerin omuzlarınızda yükselecektir. Bunu iyi düşünün iyi anlayın ve bunu hiçbir zaman aklınızdan çıkarmayın. Bugünü ve bu saati ömrüm boyunca unutmayacağım. Bugünkü yaşadığım şeyler Türk halkları arasında kardeşliği yakınlığı pekiştirmek için yapılan çalışmalara güzel bir örnektir. Yeniden hepimizi alkışlıyorum.”

Belki de, Aytmatov'u hayatında en fazla memnun kılan husus, adına açılan park oluyordu. O artık, ismiyle ve bilumum güzellikleriyle bir Elâzığlıydı! Elâzığ ismini her gittiği iklimde terennüm edecekti. Elâzığ'a gelecekti. Kendi parkında, sohbetlere katılacaktı. Bugün buradaki sohbetimizde ve özellikle bu mübarek gecede ruhaniyeti aramızda dolaşiyor. Bu parkta yaptıkları konuşmalarında; *“Ben bugün Elazığ'da bulunmamı kaderimin bana nimeti olarak düşünüyorum ve bunun için Allah'ıma şükrediyorum. Bana böyle bir imkânı sunduğumuz için sizlere de çok teşekkür ediyorum. Adıma burada bir park açılmasından dolayı bana bu imkânı sağlayan ve bu lütufta bulunanların cümlesinden memnun olduğumu, razı olduğumu özellikle Allah'tan razı olduğumu daha sonra da sizlerin cümlesinden razı olduğumu burada açık açık bildirmek istiyorum. Bundan sonra parkın durumu hakkında sizinle devamlı iletişim içerisinde olacağımı parkın durumu hakkında sizleri arayacağımı bilmenizi isterim. Günümüzün mimarî tarzıyla yapılmış, bu güzel binaların ortasında bir ada gibi böyle bir güzelliğin oluşturulmasından dolayı duyduğum memnuniyetimi gittiğim her yerde, kendi ülkemde herkese anlatacağım, sık sık dile getireceğim. Parkın açılışı vesilesiyle Manas Destanı'ndan bir bölümü Manasçımızın ağızından duymuş ve dinlemiş oldunuz. Eğer imkân verilmiş olsaydı beş saat durmaksızın Manas'ı sizlere okuyacaktı, ancak verilen imkân neticesinde 5 dakika okuyabildi. Manasçımızın tarihe kazınmış olan kahramanlıklarımızı sesiyle yüreğiyle dile getirdiği inancındayım. Manasçımızın Manas'a başlamadan önce söylemiş olduğu bir atasözü vardı. Orada “Çırpı çınar olsun, küçük kuş büyük kartal olsun” diye ifadede bulundu. Ben onu parkımız için değiştireyim. Parkımız da küçük bir çırpıdan çınara; kuştan kartala büyüme, gelişme göstersin. Bu dileğimi burada arz etmek istiyorum. Bu güzel parkı adımı vererek düzenleyen bana büyük değer veren, bu parkı açan Elazığ Belediye Başkanı Süleyman Selmanoğlu'na ve bu organizasyona büyük önem veren Valimiz Muammer Muşmal'a minnet duygularımı sunuyorum. Bu park iyiliklerin, güzelliklerin mekânı olsun. Bu parkta dostluk adına güzel toplantılar olsun. Bu güzel duygularla parkımızda bir araya gelmek hepimize nasip olsun.”*

Bugün güzel ve kutlu bir gecede bir aradayız. Cengiz Aytmatov'un hatıralarını birlikte yad etmek için bir aradayız. Aytmatov'un bugün burada, kendi ismi ile ilânihaye anılacak bu güzel parkta bir vasiyeti yerine getirmenin de mutluluğu içerisinde olduğumu söylemek isterim. Bu park, yakın bir gelecekte, Elâzığ'ın edebi muhiti olacaktır. Aytmatov gibi zirve isimlerin yetişmesine de vesile olacaktır. Bütün güzel dileklerin ve temennilerin tecelli ettiğini de söylemek isterim.

Aytmatov, 10 Haziran 2008 tarihinde vefat etmiştir.

TARLA KUŞLARI

Abdullah SATOĞLU

-Şair Kardeşim Hüseyin Yurdabak'a

Uçuşun uçuşun tarla kuşları
Siz yaşamaktan memnun, siz mes'ut.
Ben kurtlarla, kuşlarla arkadaş...
Hayata geldiğimde başlamış hayatımda sükût.

Sarardı sır vermeyen ağaçta yaprak
Değişti dallarda mehtabın rengi.
Bâzı kere rüyâmda ben
Masal şehzâdelerinin dengi.

Küçülmüş şimdi bir nokta gibi
Gençliğimde at koşturduğum ovalar.
Kaçışın kaçışın tarla kuşları
Sizi biz bizi yıllar kovalar...

SAYIN NÂZİM HİKMET POLAT'A

İsmail ÖZMEL

Yetmiş yılı devirmiş bir çileli baş için
Ne büyük tesellidir, kışta baharı bulmak.
Hikmet'lerle yaşamak, bir hayal ülkesinde
Ve zamani paylaşmak bir çınar gölgesinde.

GÜLLÜ KIZ

Dilaver CEBECİ

Ne ağla, ne kız güllü,
Hep gül gibi gülümse,
Bahar güllü, yaz güllü,
Yanakların gül kokar.

Eda güllü naz güllü,
Ben nice güller gördüm,
Senin gibi az güllü.
Parmakların güldendir
Gül suyu mürekkebin
Gül dalından kalem al
Güle güle yaz güllü.

ESKİ VE YENİ BAYRAMLAR VE AYDINLAR ŞEHİRİ NİĞDE

İsmail ÖZMEL

Son zamanlarda gelişim ve değişim bahisleri aydınların çok merak ettiği konular arasına girdi. Bu yazı konunun dördüncü yazısıdır. Üçüncü yazıyı Akpınar Dergimizin 12. sayısında yayımladık. Bu merakı olumlu buluyor ve ben de gözlemlerimi meseleye farklı noktalardan bakarak anlatmaya devam ediyorum.

Bazen sokakta yürüyen veya parkta oturan bir yaşlıya mikrofonu uzatarak: “Eski bayramlar mı iyi idi, yeni bayramlar mı?” diye sorarlar ve adam: “ Ah eski bayramlar” diyerek söze başlar, siz sanırsınız ki o yaşlı eski bayramları özleyiyor. Hayır o eski bayramları değil genç olduğu, sağlıklı olduğu yılları özleyiyor, o yıllarda bayramlaştığı yakınlarını, o iyi insanları tekrar görmek ve onları aramanın ve anmanın mutluluğunu yaşamak istiyor.

Günler bayrama yaklaşırken veya bayramın içinde televizyonlarda da böyle soruları ve özlemlerle anlatılanları dinlemiştinizdir. O konuşanların önemli bir kısmı dönemin şanslı kesimleridir. Oturdıkları konaklarda, mükellef evlerde geçen eski günlerini anlatarak bir tatmin bulmaktadırlar ve haklıdırlar. Birçok imkânın bulunduğu muhitlerde eski bayramlar muhakkak güzel geçmiştir. Ama bütün bir yurt sathı düşünüldüğünde, aileler yiyecek ve giyecek yönünden bugünkü imkânlarla kabili mukayese olmayacak kadar yoksulluk içinde idiler ve çocuklar bayramda büyüklerin ellerini öperek alacakları bir kaç kuruş cep harçlığının beklentisi içinde olurlardı. Eski bayramların tek takdire değer tarafı öncelikle konu komşu sonra da akrabalar ve arkadaşlar arasındaki samimiyet ve ziyaretlerdi. Büyüklerin ve yaşlıların elleri öpülerek duaları alınırdı. Gençler içinde buldukları imkânsızlıklardan haberdar değillerdi, yani bu durumu kendileri için bir üzüntü konusu yapmazlardı. Belki de genel manzara birbirine yakın olduğundan, böylesi bir yoruma ihtiyaç duymazlardı.

Öyle bayramlaşmaya giderken bir kutu şeker alıp götürmek gibi bir adet de yoktu. Yalnız durumu iyi olan konu komşu imkânı az olanlara yardım ederlerdi ve bunu gösterişe kaçmadan yaparlardı.

Eski Niğde yine bir güzel şehir hüviyetinde idi. Bilhassa tarihî eserleri, çeşmeleri ve parkları ile yeşil ve sevimli bir şehirdi. Zaman içinde belediyeler yol yapmak vesair gayretlerle çeşmeleri bitirdi. Yollara taş döşendi, üzeri asfaltla kaplandı. Gelirler artınca asfalt biraz daha kalitelendi. Baktılar ki kışın bu asfalt yollar bozuluyor ve tekrar parkeye dönüldü. Taş döşediler dediğim oldukça eski bir olaydır. Asfaltın altına konulan taşların bir kısmını o zamanki askerî birliğin araçları taşıdı, taşların üzerine iptidâî usullerle asfalt döküldü ve yuvakla yuvanarak düzeltildi. Şimdiki asfalt plenti ve bu malzemeler elbette yoktu.

Eski giyim kuşam işleri de şimdi tarih oldu. Kalçası, dizleri yamalıksız pantolona rastlamak zordu. Hele şalvar, yeni nesil şalvarı bilmez diyecektim vazgeçtim, çünkü tek tük de olsa görülmeye başlandı. O şalvarı da her terzi dikemezdi. İçi beyaz kaputtan, dışı şayak veya kalın bir kumaştan ikiyüzlü olarak dikilirdi. Hem ön kısmında hem de arka kısmında düğmeli delikli kısım olurdu. Ön

ve arkası değiştirilerek giyilirdi. Eğer harman hasıl gibi bir iş görülecekse o zaman bu şalvarın içi dışına çevrilir ve kaput tarafı dışa gelecek şekilde giyilir ve kumaş kirlenmekten ve eskimekten korunurdu. Şimdi bu anlattığımı bilenlerin ve görenleri sayısı çok azaldı ama bir gerçektir ve babam bu şalvarları en iyi diken terzilerden biri olduğu için meseleyi bütün ayrıntıları ile biliyorum. Onların dikişlerinin ütülenmesine yardım ettiğimi de burada belirtmeliyim. Bu şalvarın bu şekilde dikilmesinin birinci sebebi tecrübe ve tutumluluk, ikinci önemli sebep de eline geçen bu yeni elbise diktirme şansını en iyi şekilde kullanmaktır. Zira insanımızın, kaç yıl sonra böyle yeni bir şalvar diktirme imkânına kavuşacağını kestirememesidir. Sözün Türkçesi imkânların sınırlı olmasıdır.

1960'tan önce eski hükümet konağının giriş kapısının iki yanında şehrin en güzel iki parkı vardı. Şehrin eski resimlerinde bunu görmek mümkündür. Ama bu iki parka kimler gelir otururdu? Mesele burada. Ama güv ve bakımlı ağaçları, içinde havuzu ve çiçekleri ile hakikaten güzeldi. Ben bu iki parkta vatandaşların kalabalık olarak oturduklarını hiç görmedim. Beş on kişi gelip otururdu. Yazın dondurma, ayran ikram edilirdi. Çay çok tercih edilen bir ikram aracı değildi. Ama kahve içilirdi. Ev gezmelerinde de çayın adı hemen hemen hiç geçmezdi, ama: "Buyurun bir kahve içelim" denir ve en kıymetli ikram olarak sunulurdu. Evlerde kahveye ilâve olarak şuruplar ön planda idi. Gül, vişne, kayısı, ekşi pekmez şurupları bunlardan bazılarıdır.

Niğde için en büyük kayıp ve gaflet eski Hükümet Konağı, Belediye ve Millî Kütüphane (Yapı Kredi Bankasının arkasındaki sahada) binalarının yıkılmasıdır. Yakın zamanda İş Bankası karşısındaki Sungurbey Kütüphanesinin o güzelim binasının yıkılması yerine kale gibi bir binanın yapılması da ayrı bir mesele. Buna ilâveten şimdiki sebze pazarı içinde kalan Üzümpazarı Çeşmesi ve onun ön kısmındaki tarihî hanın yıkılmasıdır.

Niğde, tarihî ve mimarî değeri olan birçok eserinin çocukları eliyle yıkılmasını görmüş, bunların acılarını yaşamış bir şehirdir.

Niğde çok sayıda değil, ama birikimli aydınların yaşadığı bir şehirdir. Yakup Bin İdris(Kara Yakup), Ebubekir Hazım Tepeyran, Ayan azası Galip Bey, Heyeti temsiliye üyesi Ratıpzade Mustafa Efendi(Soylu), Ahmet Kudusî, Mehmet İzzî Efendi, Süleyman Fethi Bey, Halil Nuri Yurdakul, Emin Erişirgil, Mehmet Ali Arıkan(Fertekli Mehmet Ali Hoca), Abidin Özmen, Asım Eren, Mehmet Naci Ecer, Hakkı Eroğlu, Halil Ataman, Hüseyin Ulusoy, Hüseyin Avni Göktürk, Hüseyin Nail Kubalı, Ali Mustafa Soyulu, Halit Ongan, Basri Gocul, Sait Sami Yüksel, *Tevfik Cansever, Müslahattin Liman, Tahsin Kitapçı, M. Zeki Oral, Tahsin Çizener,* Ahmet Akif Tütenk, Mefail Tosun, Cafer Tayyar Sadıklar, Ahmet Vehbi Ecer, Şefik Soyer, Ruhi Soyer, Necip Bilge, Vahap Okay, Ömer Faruk Kıvanç, Ömer Faruk Karacabey, Azmi Fertekligil, İsmail Güven, İbrahim Akıncı, Naci Erdem, Mevlüt Duru, Ahmet Maruf Buzcuğil, Nuri Kodamanoğlu, Nazım Hikmet Polat, Erhan Yarar, Özcan Yeniçeri, Ferit Ünal, Halit Başar, Yüksel Yazıcı, Ali Ercan, Adil Vural, Halil Atılğan, Nurettin Bayhan, Nurettin Çamlıdağ ve benzerleri, Niğde'nin kültür ve sanat dünyasına katkıda bulunan ve şehre aydınlar şehri denilmesine vesile olanlardan bazıları.

CENGİZ AYTMATOV'UN "BEYAZ GEMİ" ROMANINA TİPOLOJİK BİR YAKLAŞIM

Kibar AYAYDIN

*"Roman uzun bir yolda dolaştırılan bir ayna gibidir."
Stendhal*

"Beyaz Gemi" Cengiz Aytmatov tarafından reel ile irreelin kesişme noktasında kurgulanmış, olay örgüsü, çevre ve kahramanları itibariyle; sosyal-gerçek ile kültür unsurlarını birleştiren, eleştirel bir romandır. Cengiz Aytmatov, "Beyaz Gemi"nin şahıs kadrosunu yetiştirdiği coğrafyanın tarihi hafızasından almıştır. Aytmatov bu kültürel dokunun bütün detaylarını bilen bir romancıdır. "Aytmatov'un romanlarında genellikle yaşadıklarıyla örtüşen temsilciler vardır. Hep birilerini bekleyen, uzak yollardan gelecek yolcuları bekleyen insanlar, babasını özleyen, arayan çocuklar, yokluk ve acılar içinde yaşayan aileler... Aytmatov, toplumsal yapının geleneksel yönü ile tabiat arasında güzel bir ilişki kurarak insanların doğal ortamlarda daha mutlu olduklarını göstermeye çalışır. Sosyalist teorisyenlere göre sosyalizmde 'trajedi'ye yer olmadığı söylense de, Aytmatov eserlerinde, bir anlamda sosyalizmin eleştirisi olarak değerlendirilebilecek trajik olaylara yer verir. Beyaz Gemi ve buradaki çocuk-baba trajedisi bunun en güzel örneğidir."1 Romanda olayların akışı tamamen trajik bir kurgu üzerine inşa edilmiştir. Aytmatov bu trajediden hareketle içinde yaşadığı ideolojik sistemin eleştirisini yapar. Böylece roman birçok bakımdan okuyucuyu hem sorgulamaya hem de düşündürmeye sevkeder. Aytmatov bu eleştiriyi yaparken sembolik bir anlatım kullanır. Romanın şahıs kadrosu uzun gözlemlerin bir sonucudur. Yaşantılarıyla "her an" karşımıza çıkabilecek gerçek tipler romanı sürükleyici kılmıştır. Bu tipler sayesinde dönemin, siyasî, ekonomik, ve sosyal yapısı ortaya konmuştur. Aytmatov hakim zihniyetin tipleri içerisinde yaşamış bir insandır. Onun bilinçaltında bu dönemi şekillendiren insanlar vardır. Aytmatov, gördüklerini ve yaşadıklarını tipler üzerinden vererek bir dönemin resmini çizmiştir. "Edebî metinlerdeki tipler sosyal yapının bu eserlerde görünmesini sağlarlar."2

Onun anlatımında bir aynanın yansıtması kadar saf bir gerçeklik, vardır. Fakat bu gerçeklik semboller vasıtasıyla yapıldığından sanki kırılmalar varmış gibi gözükür. Aytmatov'un tipleri dönemi yansıtan tiplerdir. "Edebiyat sosyolojisinin kurucularından sayılan Hippolyte Taine, her çağın edebiyatında o çağın ruhuna uygun bir personnage rénant(modal karakter/egemen karakter) bulunabileceğini ileri sürer. Çoğu kez indirgemeci sayılmış bu yaklaşımda gerçek payı da yok değildir. Çünkü insanın edebi bir metinde nasıl temsil edildiği epistemolojik bir mesele olarak görülmelidir: Sanatçı insanı nasıl biliyor, tanıyor, insan doğasına ilişkin nasıl fikirler taşıyorsa, tip ve karakterlerini de, elbette günün kültürel ve ekonomik ortamında yaşatarak, ona göre çizer."3 Aytmatov bu tipleri Beyaz Gemi'de ustaca çizmiştir.

Aytmatov yaşadığı coğrafyanın, yetiştiği iklimin farkında olarak "Beyaz Gemi"nin aslı tiplerini ortaya çıkarır. İsmi vermediği "çocuk" ile saf insan vicdanını ön plana çıkarır. Beyaz Gemi, dönemini çok iyi anlatan tiplerden

oluşturulmuştur bir romandır. “Tip, roman sanatının bir gerçeğidir. Tipin kotarılmasında tarihin, tarihsel şartların da etkisi vardır. O, bir bakıma romancı tarafında tarihsel ve toplumsal sorunları açıklamak, yorumlamak amacıyla sahneye çıkarılmıştır.”⁴ Beyaz Gemi’de Orozkul bir sistemin temsilcisidir. Bu sistem belirli şartlar içerisinde zorla kabul ettirilmiş, tarihsel bir sürece sahiptir. Dolayısıyla tipler üzerinden toplumsal sorunlar dile getirilmiştir.

Romanda çocuk iyinin temsilcisi karakter sahibi bir tiptir. Köhnemiş bitmiş bir sistemin temsilcisi olan Orozkul ise olumsuz bir tiptir. “Olaylar ve kişiler belirli bir bağlam içinde tipiklik özelliği kazanırlar. Tip kendi dışında bir şeyi temsil eden roman kişisidir. Yani roman dünyasının dışında kalan dış dünyada mevcut bir kavram ya da bir insan türünü temsil eden roman kişisidir. Tipi tip yapan şey onun ortalama niteliği değildir, ne kadar derinden kavranmış olursa olsun, onun bireysel varlığı değildir yalnızca, onu tip yapan şey insani ve toplumsal açıdan tüm temel belirleyicilerin en yüksek gelişim düzeyinin onda bulunuşu... İnsanların ve devirlerin zirvelerini ve sınırlarını somutlaştıran çizgilerin sonuna kadar temsilidir”⁵ Beyaz Gemi’de Çocuk iyiyi, geleceği temsil eden bir tip iken; Orozkul ise materyalist bir sistemin ideolojik bir tipidir. Roman boyunca Orozkul’un benimsediği sistem ile çocuğun saf bilinci bir kontrastı oluşturur. Çocuğun yanında yer alan Mümin bütün olumsuzluklara direnen, ama sonunda da direncini kaybeden bir tip olarak karşımıza çıkar. Roman aslı tipler ve bu tiplerin duruşlarını belirginleştiren yardımcı tiplerden kurulmuştur. Mehmet Tekin Roman Sanatı isimli eserinde “tip” ile ilgili şu soruyu sorar ve akabinde çoğu araştırmacıların kabul edebileceği şu cevabı verir “ Bir romancı tiplere ne zaman gider? Bu konuda kesin bir şey söylemek güçtür. Ancak toplumsal problemlerin yoğunlaştığı dönemlerde, romancıların, toplumu ilgilendiren bazı konulara ilgi duydukları, sosyo/kültürel çözümlere gittikleri bilinen bir husustur. Bu durumda romancı, topluma dönük görüş ve önerilerini sunmak için ‘tezli roman’ denilen roman türünü kaleme alır. ‘Tezli roman’ bağlamında ele alınan meseleleri sunmak, aktarmak için de bazı tip veya tipleri devreye sokar.”⁶ Aslı tipler içerisinde; çocuk, Mümin Dede ve Orozkul vardır.

Çocuk: Beyaz

Çocuk ismiyle ortada yoktur. Yazar çocuğa neden isim vermemiştir? Aslında çocuk tiplmesiyle nezafet ve temizliği ön plana alan yazar evrensel bir muhayyile oluşturmayı hedeflemiştir. “Çocuk” dünyası, büyüklerin dünyasına oranla temizdir. Aytmatov çocuğun adını zikretmeyerek “çocuk” üzerinden müşterek bir vicdanın sesi olmayı hedeflemiştir. Aynı zamanda Aytmatov; çocuğun hayatıyla kendi hayatı arasında örtüşen bazı sahneleri sembolik bir anlatımla vermiştir. Yakın dostu Anar, onu anlatırken “Çocuk”la ayniyet kazanan Aytmatov hakkında şu değerlendirmeyi yapar: “Cengiz Aytmatov, ızdırablı geçen çocukluk yıllarından yürek titreten saf, temiz, çocuk suretini getirip ebedileştirdi. Bu çocuk hiç bir tür şiirle barışamaz, şiirin tantanası kabul etmez ve suya atlayıp hayallerinde yaşayan Beyaz Gemi’nin arkasında akıp gider. Ama o Issık-gölün mukaddes sularına doğru yüzmez; o, genele doğru hatta ebediyete doğru yüzer.”⁷ Beyaz Gemi’de olaylar tamamen çocuğun bakış açısıyla anlatılır. Başkahraman çocuktur. Çocuğun roman boyunca anlattığı, olaylar onun yaşadığı çağda varolma nedenini ortaya koyar. Dolayısıyla Aytmatov çocuk merkezli bir anlatımla romanı kurgular. Romanı,

okuyucu nezdinde sevimli kılanda bu çocuksu anlatımın arkasındaki lirizmdir. Aytmatov, çocuğun bakışıyla yaşadığı döneme keskin eleştiriler yapar. Çocuğun diliyle konuşan ise gerçekte romancıdır. “Romancı, söyleyecek bir şeyleri olduğuna inanan insandır. İddialı bir şekilde bu, bir ileti diye adlandırılır. Bir iletinin asıl niteliği, iletiyi alacak olana yönelik olmasıdır; iletisinin anlaşılması için, romancının kendisi anlaşılır olmak zorundadır. Anlaşılması için, kahramanlarını tanıdık bir dünya içine yerleştirmelidir; romanın okuyucusunun, kendisine sunulan kişileri, bildik bir dünya ile ilişkilendirerek tanıyabilmesi gerekir.”⁸ Aytmatov’un çocukluğu ile romanın isimsiz kahramanı çocuk arasında bire bir uyumdan söz etmek mümkündür. “O, kendi büyük trajedisi içerisinde yalnız kalmış bir kişi. Onun bütün eserleri, o aralıksız trajedinin tekâmülünden ibarettir. Onun eserlerinde, basit edebî bir dille anlatılan trajedi içerisinde, insanın kendi trajedisinden bütün dünyanın trajedisine, mahalli trajediden global trajediye uzanan mecazi anlamlarla yüklü derin felsefî bir trajedi anlatılmaktadır.”⁹

Çocuğun dünyası geçmişin güzellikleriyle bezelidir. Masalların, efsanelerin, mitolojinin vermiş olduğu zengin hayal dünyası çocuğa özgü, ferdi bir alanın oluşmasını sağlamıştır. Aytmatov çocuğun özel dünyasından hareketle aile içi iletişim, evlilik çevre, ahlak, güven, eğitim gibi hususları da mercek altına almıştır. Bu eleştirinin altında sistemin çarpıklıkları, yoğun iş ve insanlar arası iletişimin kritiği yapılmıştır.

Çocuk dedesinin yanındadır. Çocuğun annesi ve babası boşanmıştır. Anne başka biriyle evlenmiş, çocuktan uzakta başka bir şehirde yaşamaktadır. Yeni evlendiği kocasından da çocukları olan kadın aslında burada da huzursuzdur. Kadının eski kayınpederi Mümin Dede, onu ziyarete gittiğinde onların perişan hallerini görür. Kadının bir gün çocuğumu yanıma alacağım sözüne asla inanmaz. Çocuğun babası ise Issık-Göl’de bir gemide çalışmaktadır. Çocuğun “Beyaz Gemi” adını verdiği bu gemi çocuğun hayallerini zenginleştiren bir gemi olmasının yanında babasına kavuşacağı ümidini onda canlı tutan bir semboldür. Çocuk uykuya dalarken, dedesinin anlattığı masalları tekrar kurgulayarak onu yeni masallara dönüştürür. Çocuk için bu hayata tutunmanın adıdır. Onun için, “destan”, “masal”, “efsane” terminolojik manada bir anlam ifade etmez. Ancak onların verdiği heyecan ve yaşama sevinci çocuğu hayata bağlar. Çocuk bu mutluluğu sürekli yaşamak ister. Onun aynı masalları dedesine tekrar tekrar anlattırması bunun bir göstergesidir. Çocuk bozulmamış olanın ikâmesi uğruna, ayakta durmaya gayret gösteren, duygu ve düşüncesini hep olumludan yana ortaya koyan bir tiptir. “Bu an, çocuğun denize, babasına, Beyaz Gemi’ye, kısaca uzaklara gitmesi, aslında dedesine ve Ana Geyik’e kötülük yapan kaba ve kötü insanlardan bir kaçıştır. Bu yüce ruhun, büyük trajedisini ve karmaşıklığını gösteriyor. Karar ve kararsızlık, inanç ve inançsızlık, ölmek ve doğmak, kötümserlik ve iyimserlik, sessizlik ve içten isyan, bunların hepsi trajik bir akorda bağlıdır.”¹⁰

Çocuğun dünyasını oluşturan bütün argümanlar, yaşadığı çevreyle paralellik arz eder. Geniş Kırgız bozkırlarının verdiği sonsuzluk, masalların renkli hülyalarıyla süslenerek, çocuğun ruh dünyası inşa edilir. Çocuk, etrafındaki nesnelere konuşarak onlarla diyalog kurar. Bunda çocuğun yalnız olmasının önemli bir yeri vardır. Yalnız insanlar, çevrelerindeki nesnelere kişiselleştirerek onlarla yalnızlıklarını giderirler. Aytmatov çocuğun bu yalnızlığını yaşadığı coğrafi

bölgenin şartlarına göre seçmiştir. Muhafız Dağı eteklerinde her biri farklı bir hayvan figürüne benzeyen kayalara çocuk tarafından ad verilmesi bunun göstergesidir. Çocuğa alınan çanta, dürbün gibi nesnelere ise çocuğun yalnızlığını paylaşan en önemli nesnelere. Her biri birbirinden kopuk insanlardan oluşmuş bir aile içinde çocuk yalnızdır. Yaşları oldukça geçkin olan bu insanlarla bir çocuk olarak iletişim kurmak oldukça güç bir iş. Bu güç işi sadece dedesi “Kıvrak Mümin”le aşan çocuk için Mümin, tek güvenilen insandır. “Hayatta ona en büyük sadakat, en büyük ilgi gösteren ve kendisini canı kadar sevdiğinden emin olduğu tek kişi varsa o da dedesiydi. Ne derlerse desinler, insanın öyle bir dedesi, öz dedesi olması çok iyi bir şeydi.”¹¹ Romanda çocuk her şeyiyle masumiyeti temsil eden bir tiptir. Çocuk Beyaz Gemi’nin rengi gibi pak bir kalbi taşır. Böyle bir kalbi taşıyan çocuk ise vicdanının sesini dinler ve suların köpükleri arasından beyaz bir dünyanın özlemini haykırır. “Çocuk parlayıp sönen hayatında ne kadar temiz vicdanla geldiyse, o temiz vicdanla gider. Bizim için çocuğun balık olması zordur. Çocuğun ölümü kendisinin saptadığı gibi onun yenilmesi değil, tersine ahlakî zaferi, düşüncesinin berrak ve enginliğidir.”¹² Yazar çocuktaki bu duruşun asaletini romanın son sayfasında dile getirerek bu tipin vasıflarını ortaya koyar. “Çocuk kalbinin, çocuk ruhunun bağdaşmadığı her şeyi reddettin. İşte beni teselli eden de budur. Bir şimşek gibi yaşadın sen. Bir defa çaktın ve söndün. Şimşeği çaktıran göktür. Ve gök ebedidir. İşte budur beni teselli eden. Bir başka teslim daha var: İnsandaki çocuk vicdanı, tohumdaki öz gibidir. Ve o öz olmadan tohum filizlenmez, gelişmez. Yeryüzünde bizi neler beklerse beklesin, insanoğlu doğdukça ve öldükçe, insanoğlu yaşadıkça, hak ve doğruluk denen şey de var olacaktır...”¹³

Mümin Dede: Gri ve Trajik

Romanda Mümin Dede tiplmesiyle yaşlı gün görmüş bilge insan figürü oluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak her ne kadar roman kurgusunda böyle bir insanı tasavvur etmeye çalışsak da bazı yönleriyle Mümin Dede’yi bu tip içerisinde zikretmek doğru değildir. “Gerçek dünyadaki insanı, romanın kurmaca dünyasına taşımak beceri ve yetenek isteyen bir faaliyettir ve bu faaliyet, hemen her romancının felsefesine, bakış açısına, nihayet yazarlık yeteneğine göre bir işlev ve işlerlik kazanmaktadır.”¹⁴ Mümin Dede’nin Orozkul’un kirli sevgisini kazanma adına maralın vurulmasına ön ayak olması içki içip sarhoş olması romanın tipolojik yapısında okuyucunun beklemediği bir davranıştır. Kötülüklerle mücadele eden, sabırlı ‘Mümin Dede’ yerini birden onlarla aynı safa koymuştur. Okuyucu açısından bu durum bir problem olduğu kadar çocuk açısından da güvenin yitimi demektir. Her iki şahıs için de ortada trajik bir durum vardır.

Mümin’i biz yine çocuğun gözüyle tanıyoruz. “Köydeki aksakalların ‘Kıvrak Mümin’ diye adlandırdıkları ihtiyarı çevrede herkes tanır ve onun da tanımadığı yoktu. Bu lâkabı ona, uzak yakın herkesle çok iyi geçindiği, herkese güler yüz gösterip yardıma koştuğu için takmışlardı. Bununla birlikte, onun bu çabasına, bu iyiliğine kimse önem vermezdi. Eğer herkese karşılıksız dağıtacak olsalar altının da değeri olmazdı zaten. Onun yaştakilere gösterilmesi gereken saygıyı da çok görürlerdi ona. Onunla herkes pek rahat, kendi yaşıtıymış gibi konuşurdu. Bugün aşiretinin anlı-şanlı bir yaşlısı öldüğü zaman verilen yas şöleni için kurbanı o keser, ileri gelen konukları o karşılar, onların attan inmelerine o yardım eder, çayları o

ikram eder, hatta bazen odun kırar, su taşırdı.(Mümin'in kendisi de Buğu aşiretinden idi, bununla övünür ve aşiretinden biri ölecek olsa o aileyi hiç yalnız bırakmazdı.)Her yandan konukların gelip doluştuğu böyle şölenlerde yapılacak çok iş olurdu. İşte o zaman her işe koşar, hiçbir işten kaçmaz, her şeyin üstesinden gelirdi. Avıla(köye) doluşan konukları ağırlamakla görevli taze gelinler Mümin'in yaptığı işleri görünce:

-Kıvrak Mümin olmasaydı hâlimiz nice olurdu! Derlerdi”15

Mümin çalışkan bir insandır. Hamarat olmasından ve çevikliğinden dolayı herkes ona “kıvrak” Mümin demektedir. “Hayatta bilmediği şey yoktu onun: Dülgerlik, saraçlık yapar, samanları çok güzel yığardı. Gençliğinde kolhozda öyle tayalar(saman yığınları) yapardı ki kış gelince onu açmaya kıyamazlardı. Yağmur yağınca sular yığının üzerinden kaz sırtından kayıp süzülür gibi akardı. Kar ise sanki evlerin damını örter gibi örterdi yığınları. Savaşta ‘Emek Taburu’nda görev almış, Magnitogorsk fabrikasının duvarlarını örmüş, Stakhanov gibi adını duyurmuştu. Askerliğini bitirip gelince orman bölgesinde ev yaptı, ormancılık yapmaya başladı. Her ne kadar yardımcı işçi ise de, tomrukların taşınması işiyle o uğraşır, damadı olacak olan Orozkul ise kendisini sık sık davet ettirerek ziyafetlerde gönül eğlendirirdi. Ama üstleri denetim için gelince, onları Orozkul gezdirir, ormanı o gösterir, av partileri düzenlerdi onlara. O zaman patron o olurdu. Hayvanlara da, arılara da Mümin bakardı Bütün hayatı sabahtan akşama kadar çalışmakla, türlü sıkıntılar içinde geçmişti ama kendini saydırmasını öğrenememişti bir türlü.”16

Mümin Dede, çocuk için çok önemlidir. Çocuk bütün masalları Mümin'den dinlemiş ondan öğrenmiştir. Mümin Dede torununa karşı büyük bir sevgi beslemektedir. Annesi ve babası ayrı olan bu çocuğa kendisi sahip çıkmıştır. Geleneksel ailenin tek ferdi bütün olumsuzluklara rağmen direnmesini bilen Mümin Dede'de toplanmıştır. “Onu üzen, gücendiren tek şey vardı. O da anma şöleni için yapılan hısım-akraba toplantısına çağrılmamasıydı. Buna gerçekten çok üzülür, kalbi kırılırdı. Ama gücenmesinin asıl sebebi unutulmuş olması değildi. O bu toplantılarda hiçbir karara katılmaz, konuşmazdı zaten. Onu üzen, çok eskiden beri uygulanan bir geleneğe göre, ölen büyüğe karşı borcunu ödeyememek idi. Mümin'in kendi dertleri yok değildi. Bazı geceler bunları düşünür, ağlardı. Ona gözyaşı döktüren, büyük acılar veren bu dertleri aile dışında olanlar pek bilmezdi.”17

Annenin ve babanın ayrı yaşaması çocukların orta yerde bırakılması orta Asya Türk kültürlerinde pek rastlanılmayan hususlardır. Ancak burada fertler üzerinden bir sistemin eleştirisi söz konusudur. Boşanma, ağır ekonomik koşullar ve eğitim ile geleneksel pek çok değerın kaybolması aslında; kendilerine dayatılan materyalist sistemin bir sonucudur. Mümin Dede romanda Kırgız toplumunun değerler manzumesini her an “hafıza”sında tutan bir tiptir. Mümin Dede, çocuğa anlattığı Kırgız destanları ve masalları ile bu hafızayı sürekli yeniler. Romanda mitolojinin bütün unsurları hemen hemen kullanılmıştır. Bunların en önemli anlatıcısı da Mümin Dede'dir. Kırgız Toplumunun şekillenişinde destan ve efsanelerin büyük bir yeri vardır. Sözlü edebiyatın zirvesi ola Manas destanı Beyaz Gemi romanında çeşitli varyantları ile tekrar inşa edilmiştir. Manas Destanı'nı anlatan Manasçılar yıllardır süren bir geleneği yaşatan insanlardır. Bir bakıma

Aytmatov Mümin Dede tiplemesiyle Mazinin hafızasını aktaracak bir insanı, daha doğrusu bir manasçıyı da bu romana yerleştirmiştir. “Mümin Dede. “geleneksel hayat tarzı içerisinde şartların el verdiği ölçüde yaşmaya çalışan millî ve manevî değerlerine, kültür ve geleneklerine bağlı, klâsik kazak-Kırgız kimliğini muhafaza etme gayreti içinde, kimi zaman teslimiyetçi, kimi zaman mücadelecî, düzen içinde ayakta durmaya çabalayan hamarat, çalışkan ve rejimi içine sindirememiş tip”dir.18

Cengiz Aytmatov bu toprakların üzerinde şekillenmiş bu kültürün havasını teneffüs etmiş bir romancıdır. Manas Destanı’ndan yararlanan Aytmatov Mümin’e anlattığı masallarla Kırgız Milletinin yeniden dirilmesinin yollarını göstermektedir. Bir yönüyle Mümin Dede değerler manzumesini üzerinde toplayan bir misyon insanıdır. Çevresinde onun kıvrak hamarat olarak adlandırıldığını, işiyle özüyle doğru bir insanı olduğunu söylemiştik. Hem temsil hem de tebliğ, her ikisi de olayların meydana geliş çerçevesi içerisinde Mümin’e yüklenmiştir. Fakat temsil ve tebliğ Mümin’in sistem içerisindeki direnciyle beraber erimeye yüz tutmuştur. “Yazar bu romanı ile okuyucularını bütün pasifliğine rağmen belli belirsiz bir inancın sembolü olan İhtiyar Mümin Dede ve onun tam karşısında yer alan ve hiçbir inancı olmayan Damadı Orozkul ile tanıştırmıştır.”19 Romanlarında genellikle sembolik bir anlatımı benimseyen Aytmatov bu trajik durumu okuyucunun şuuruna havale eder. Mümin her şeyiyle aktif bir insandır. Mümin hem içe hem de dışa dönük bir hareket empatisini çocukta inşa eder. Yaşanmış olanı belli aralıklarla çocuğun şuuruna taşımak Mümin’e verilmiş bir görevdir. Isık-Göl, Son-Taş vadisi bir zamanlar Maral Ana Efsanesinden gelen buğru soyundan gelen insanlarla dolup taşmıştı. Suyu bol Enesay ile toprakları bereketli bu vadilerde insanlar rahat ve huzur içinde yaşarlardı. “Sonunda bir gün Boynuzlu Maral Ana çocukları Isık-Göl’e ulaştırdı. Bir tepenin üzerine çıkıp hayran hayran baktılar: Her taraf karlı sıradağlarla, yeşil ormanlarla kaplıydı. Yeşil ormanla kaplı dağların arasından göz alabildiğine bir deniz uzanıyordu. Bu denizin koyu mavi yüzeyinde beyaz dalgalar koşuyordu. Rüzgâr bu dalgaları çok uzaklardan getiriyor, çok uzaklara götürüyordu. Isık-Göl’ü bu. Nereden başlıyordu? Nerede bitiyordu? Kimse bilemez. Bir ucunda güneş doğarken öbür ucu hâlâ karanlıktı. Kaç tane dağ vardı bu gölün çevresinde? Sayısız. Bu dağların ardında karlı dorukları göklere çıkan daha kaç tane dağ vardı? O da sayısız, hesapsız.

-İşte yeni yurdunuz burasıdır, dedi Boynuzlu Maral Ana. Artık burada yaşayacak, ekin ekecek, balık avlayacak, hayvan yetiştireceksiniz. Orada, barış ve huzur içinde, binlerce yıl yaşayın. Soyunuz, nesliniz çoğalsın, her tarafa yayılsın. Sizden gelenler sizin dilinizi hiç unutmazlar. Analarının, babalarının diliyle konuşmaktan, şarkı söylemekten zevk alsınlar. İnsan gibi yaşayın. Ben her zaman sizinle, sizin çocuklarınızla, sizin torunlarınızla beraber olacağım. Gelecek zamanlarda hep sizinle olacağım.

İşte böylece, bir kız ve bir erkek çocuktan ibaret olan son Kırgızlar, ebedî ve kutsal Issık-Göl’ün kıyısında kendilerine yeni bir vatan buldular.”20

Mümin Dede millî ve manevî değerleri çocukta inşa etmeye çalışan, yaşadığı coğrafyanın bütün olumsuzluklarına rağmen daima iyiden yana tavır alan trajik bir tiptir.

Orozkul:Siyah...

Beyaz Gemi'nin en çarpıcı tipi Orozkul'dur Orozkul Aytmatov'un eleştirisini yaptığı Sosyalist sistemin ürettiği bir insan tipidir. Orozkul değerler manzumesini kaybetmiş; ahlak, fazilet ve erdem gibi kıymetleri bilmeyen bir insandır. Orozkul, romanın tamamında çocuk ve Mümin'in karşısından yer alır. Her ne kadar Mümin Orozkul'un kayınpederi olsa bile aralarında akrabalık ilişkisinin sadece göstermelik olduğunu görüyoruz. Mümin'in kızı aynı zamanda Orozkul'un karısı olan Bekey Hala'nın çocuğu olmamaktadır. Orozkul bu nedenle hem karısını sürekli dövmekte hem de yanında çalışan Mümin'e türlü eziyetler yapmaktadır.

Orozkul'un çocuğu olmayacaktır dolayısıyla onun soyu devam etmeyecektir. Bunun yanında Mümin'in torunu vardır ve bu çocuk sayesinde onun soyu devam edecektir. Aytmatov romanın geneline yerleştirdiği sembolik anlatımla eleştirisini yaptığı sistemi tipler üzerinden sorgulamaya çalışır. Orozkul sosyalist sistemin ürettiği bir tiptir. Bu tip sayesinde bu sistemin yanlışları ortaya konulmuştur. Orozkul'u çocuğunun olmaması da bu sistemin devam etmesinin mümkün olmadığını sembolik bir anlatımdır. Çocuk değerler manzumesini geleceğe taşıyan bir nüvedir. Bu nüveyi Aytmatov Orozkul ve Bekey Hala'da oluşturmamıştır. Temiz bir dünyanın özlemini "çocuk" üzerinde toplayan Aytmatov; Orozkul'a rağmen olumsuzluklara teslim olmayan bir vicdanın sesi olmuştur. Orozkul'un, çocuğunun olmaması ile Mümin Dede'nin torunun olması arasında trajik bir durum söz konusudur. Mümin Dede'nin "çocuğa" olan sevgisi ile Orozkul'un nefreti bu trajediyi besler.

Roman boyunca iki şahsın çatışmasında doğan bir gerilim söz konusudur. Mümin çocuğun kendi dünyasında oluşturduğu irreal dünyanın kurgulayıcısı iyi insandır. Orozkul ise reel dünyanın bütün kirlerini üstünde taşıyan sistemin ürettiği kötü insan tipidir. O San-Taş vadisinde ormanda çalışan bir korucu başıdır. Devletin bir memurudur. Fakat o kendisine emanet edilen ormanı kendi hesabına kullanır. Kumar oynar, borcunu ödemek için devletin ormanından izinsiz ağaç kesilmesine göz yumar. İçkiye düşkündür, sık sık sarhoş olur, resmi görevinin dışında işlerle meşgul olur. Rüşvet, kumar, içki mübtelası olan Orozkul'un ağızda bozuktur küfür etmek onun için sırada bir hadisedir. Romanda Müminin gözüyle bu durum şöyle anlatılır: "Damadının küfürlerine bir türlü alışamamıştı: 'Yine başladı' diye geçirdi aklından. İçince vahşileşiyor. Çakırkeyif olunca da bir çift lâf edemezsin. 'Neden böyle olur bu insanlar?' Kendi kendine kızılıyordu: 'Sen ona iyilik edersin, o sana kötülük. Utanmak, arlanmak da bilmiyorlar. Sanki kural bu imiş. Hep kendilerini haklı görürler. Herkese onlara kul-köle olsun. Kul-köle olmazsan zorla yaptırırlar bunu. İyi ki böyle bir adam ormanda yaşıyor. Elinin altında her işini gören bir-iki kişi var. Biraz daha büyük bir görevi olsa, kim bilir neler yapardı? Allah göstermesin... Böyleleri de hiç tükenmiyor. Her zaman istediklerini elde ederler. Kurtulmak mümkün değil onlardan. Her yerde izini bulur, her yerde karşına çıkarlar. Keyifleri için başkasının canını çıkarırlarda sonra yine onlar haklı olurlar... Ah, hiç tükenmiyor böyleleri, hiç..."21 Orozkul'un ruhsal yapısı bu cümlelerin her biriyle ayrı ayrı ortaya çıkmaktadır. O, çarpık bir sistemin ürettiği; insanî melekeleri unutan bir tiptir. Ali ihсан Kolcu, Beyaz Gemi'yi değerlendirirken bu tipin özelliklerini yine Aytmatov'un ürettiği "Mankurt" nitelemesiyle ele alır. "Devrimi yaşayan birinci kuşaktan sonra Sovyet rejiminin yaratmaya çalıştığı, soyuna, milletine, maneviyatına, mukaddes değerlerine, diline,

kültürüne, ailesine düşman, yani yazarın ‘Mankurt’ diye nitelediği soysuz insan tipidir. Orozkul, Mankurt tipinin değişik yansımasıdır.”²² Mümin Dede, Orozkul üzerinden; içinde bulunduğu sitemin çarpık bütün yönlerini ortaya dökmüştür. “Beyaz Gemi’de kültür bunalımının felsefesi çok katı değildir. Ama hikâye kendi açısından, kendi kabulleriyle, düşünceleriyle daha rasyoneldir. Yazar bu bunalımı hissediyor ve artık bu hikâyeye birlikte kültür bunalımını görmeye başlıyor. Sosyal hafızanın, hatıranın ve vicdanın kaybı, bunalımın ilk belirtisidir. Bu bahsedilen kayıplar, Orozkul’un davranışlarında dile getiriliyor. Orozkul tipi, Sovyet-Kırgız köy memur tipidir. Orozkul’un kendisinden korkan kaynatasına ve zayıf karısına karşı kötü davranışları ve savunmasız tabiata karşı kötü davranışı arasında benzerlikler vardır. Bu hikâyede Orozkul merhametsiz bir kişidir. Ama Orozkul’un kendi âmirlerine karşı davranışı ise farklıdır. O âmirlerinin her isteğini yerine getirir. Ama küçük çocuk ile Momun Dede karşı tiplerdir. Onlar trajik tiplerdir. Çocuğun doğumundan itibaren, anne-babası ve sıcak bir aile ortamı yoktur. Bu hikâyede Kırgız kültürüne ve geleneğine ters düşen unsurlar görülmektedir. Boşanma olayı, çocuğun babasız büyümesi, kaynatanın enişteye hizmetçi olması, tabiata karşı kötü davranışlar hikâyede görülen geleneğe aykırı unsurlardır. Bunlar, tersine dönen değerler, kültür bunalımı, düzensizlik, kaos ve trajedidir. Momun Dede kederli ve suskundur.. Çocuk, temizliğin ve çağdaş düşüncenin sembolüdür.. Çocuk, hikâyede tabiatın sembolü olan Ana Geyik’e karşı kötü davranılmasına, dünyanın tersine dönen değerlerine, zayıf ve savunmasız insanın küçük düşürülmesine karşı çıkar ve bu durumu kabul edemez. O bu dünyadan kaçmaktadır. Bu onun sessiz protestosudur. Ama hikâyedeki bu sessizlik, bir haykırış, ıstıraplı bir inleyiştir. Bu protesto açık değildir.”²³ Orozkul destanlara, masallar itibar etmez, onun için sayısal veriler önemlidir. Bilim ve aklın dışındaki her şey onun için bir anlam ifade etmez. “Hepimiz Boynuzlu Maral Ana’nın soyundanız, birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için!’ Saçmalık bu! İnsanlar üç kuruş için birbirini boğazlar ya da seni hapse tıkmaya çalışırken, bir dişi geyiğin lâfı mı olur! Eskiden inanırlarmış Maral Ana’ya. O zamanın insanları ne kadar da aptalmış, ne kadar da cahilmiş! Gülünç bir şey marala inanmak. Şimdi herkes bilgiliydi, okur-yazardı. Bu çocuk masalına kim inanır?”²⁴

Orozkul aslında zavallı bir insandır. Kendi değerlerini inkar eden, geleceğe dair hiçbir özlemi olmayan bir insanı Aytmatov sembollerin imkanları içinde tasvir eder. Onun zavallılığını çocuğun gördüğü rüyada çok net bir şekilde görürüz. Kendi karısına beşik getiren boynuzlu Maral Ana’yı öldürmüş dolayısıyla kendi geleceğini kendi elleriyle karatmıştı. Çünkü Boynuzlu Maral Ana Kime beşik getirirse onun çocuğu olurdu. Fakat Orozkul hiçbir şeye inanmayan kendiyile ve çevresiyle tezat bir insandı. Aytmatov onun durumunu çocuğun bakışıyla Kulubeg’e söyletir: “-Dur bakalım! Sana son bir sözümüz daha var! Hiç çocuğun olmayacak! Çünkü sen kötü, pis bir yaratıksın! Burada seni hiç kimse sevmiyor. Orman sevmiyor, ormanın ağacı, bir tek otu sevmiyor seni.”²⁵

Beyaz Gemi romanı iyi ve kötünün tipler vasıtasıyla anlatıldığı bir romandır. Çocuk asalet sahibi iyi insan tipini(beyaz), Orozkul ise mankurtlaşan insan tipini(siyah) temsil eder. Roman, bu iki tipin çatışması üzerine kurulmuştur. Romanda önemli bir yere sahip olan Mümin Dede ise trajik bir tiptir.(Gri) Tiplerin davranış şekilleriyle benimsedikleri hayat görüşleri arasında bire bir uyum vardır.

Cengiz Aytmatov, bir tepki romanı olarak “Beyaz Gemi”yle başarılı tipler yaratmıştır.

Dipnotlar:

1-Ahmet Buran; “Kırgızistan’da Sovyet-Rus Katliamı ve Cengiz Aytmatov”, Türk Edebiyatı, Sayı:418, Ağustos 2008, s.81

2-İsa Kocakaplan; “Edebiyatımızda tip ve Karakter-Soruşturma”, Bizim Külliye, Sayı 27, Mart-Nisan-Mayıs 2006, s.10

3-Jale Parla; “Edebiyatta Karakter ve Tip”, Kitap-lık, Sayı: 83, Mayıs 2005, s.77

4-Mehmet Tekin; Roman Sanatı-1, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2001, s.105

5-Hasan Boynukara; Hece Dergisi, “Karakter ve Tip”, Türk Romanı Özel Sayısı, Sayı:65/66/67s.182

6-Mehmet Tekin; Roman Sanatı-1, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2001, s.103

7- Anar; “Onunla Biz de Gurur Duyuyoruz”, Kardeş Kalemler, Cengiz Aytmatov Özel Sayısı, Sayı 19, Temmuz, 2008, s.72

8-Charles Plisnier; Roman Üzerine Düşünceler, Türkçesi:Hilmi Uçan, Hece Yayınları, Ankara 2003, s.59

9-U.Asanova; “Cengiz Aytmatov’un Eserlerinde Kültür Bunalımının Felsefesi”, Rusçadan Çeviren: Lilia Aklaya, Türk Edebiyatı, Sayı:418, Ağustos 2008, s.54

10-A.g.e. s.56

11-Cengiz Aytmatov; Beyaz Gemi, Çeviren: Refik Özdek, Ötüken Neşriyat, 15. Basım İstanbul 2007, s.19

12-Abdildacan Akmatallyev; Cengiz Aytmatov’un Dünyası, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1998, s.30

13-Cengiz Aytmatov; Beyaz Gemi, Çeviren: Refik Özdek, Ötüken Neşriyat, 15. Basım İstanbul 2007, s.164

14-Mehmet Tekin; Roman Sanatı-1, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2001, s.70

15-Cengiz Aytmatov; Beyaz Gemi, Çeviren: Refik Özdek, Ötüken Neşriyat, 15. Basım İstanbul 2007, s.14

16-A.g.e. s.15

17-A.g.e. s.17

18-Ali İhsan Kolcu; Bozkırdaki Bilge, Akçağ Yayınları, Ankara 2002, s.50

19-Orhan Söylemez; “Aytmatov’da İnanç Meselesi” Kardeş Kalemler, Cengiz Aytmatov Özel Sayısı, Sayı 19, Temmuz, 2008, s.40

20-Cengiz Aytmatov; Beyaz Gemi, Çeviren: Refik Özdek, Ötüken Neşriyat, 15. Basım İstanbul 2007,

21-A.g.e. s.71

22-Ali İhsan Kolcu; Bozkırdaki Bilge, Akçağ Yayınları, Ankara 2002, s.50

23-Cengiz Aytmatov’un Eserlerinde Kültür Bunalımının Felsefesi”, Rusçadan Çeviren: Lilia Aklaya, Türk Edebiyatı, Sayı:418, Ağustos 2008, s.55

24-Cengiz Aytmatov; Beyaz Gemi, Çeviren: Refik Özdek, Ötüken Neşriyat, 15. Basım İstanbul 2007, s.76

25-A.g.e.158

TANIMADIĞIMIZ MEŞHURLAR

Selçuk KARAKILIÇ

“Bir hakikat kalmasın âlemde Allah’ım nihân”

Avni

Kültür ve Turizm Bakanlığı, ölümünün 50. yıldönümü münasebetiyle 2008’i, “**Yahya Kemal Yılı**” ilân etti. Bakanlık, bu sene, *beyaz Türkçenin büyük şâirini* çeşitli projelerle anmayı hedefliyor. Eylül ayında, Bakanlık yayınları arasında çıkacak “*Yahya Kemal Kitabı*” bunlardan sadece biri. Büyük şâirimizin ipeksi şiirlerinin bestelenerek geniş kitlelere ulaştırılacağı da gelen güzel haberler arasında.

Doğrusu çok merak ediyorum: Kültür ve Turizm Bakanlığı haricindeki resmî kuruluşlardan hangileri merhum şâirimizi anacak? Hangi belediyeler, hangi sanat vakıfları, dernekler onun adına toplantılar, sempozyumlar düzenleyecek? Kaç yazarımız, şâirimizin bilinmeyen özelliklerini biyografik romanlarıyla dimağlarımıza yeniden kazıyacak? Kaç şâirimiz, mısralarıyla onu yüceltecek? Kaç ressamımız, fırça darbeleriyle çocuklarımızın hafızalarında onun güzel yüzünü ölümsüzleştirecek? Kaç bestekârimiz, şiirlerini muhteşem nağmelerle süsleyecek?

Soruları uzatmak mümkün; lâkin cevap vermek çok zor. Çünkü biz, kültür değerlerimize son derece kayıtsız ve ilgisiz bir toplumuz. Hâlbuki milletleri ayakta tutan, ona ruh veren kültürüdür, dilidir, sanat eserleridir.

Fransızcanın büyük yazarı *Balzac*’ın üzerinde dikkatle düşünülmesi gereken çok ciddi bir iddiası var. Diyor ki:

“*Millet edebiyatı olan topluluktur!*”

Ne manidar bir söz! Gerçekten de, milletler edebiyatıyla, sanatıyla, musikisiyle, gelenek-görenekleriyle, tarihiyle, diliyle, diniyle kendilerini var ederler. Aksini düşünmek kat’iyyen mümkün değildir.

Şimdi, zihnimizi meşgul edecek bir soruyla karşı karşıyayız: Milleti var eden “millî kültürü” kimler ve nasıl meydana getirir? Millî kültürü elbette “kahramanlar” inşa ederler. İngiliz yazarlarından *Carlyle*, “*Kahramanlar*” isimli kitabında da yazdığı gibi, “*Milletler kahramanlarıyla yaşar ve kahramanların yaşı yoktur!*”

Yalnız, bizim kahramanlık anlayışımız maalesef pek yavan. Çünkü biz, sadece cephe önlerinde, vatan için kanını ve canını verenleri kahraman biliyoruz. Şurası muhakkak ki, vatan için tertemiz alından vurulup toprağa düşen şehitlerimiz; yine mukaddes Türkiye toprağı için som altından daha kıymetli yüreğini ortaya koymuş gazilerimiz elbette büyük kahramanlarımızdandır. Buna hiç kimsenin itirazı olamaz. Ama cephe gerisinde, millî kültürümüzü doğuran ve yoğuran başka kahramanlarımız da var. Elimize kalem, dilimize kelâm verenler, ortaya koydukları sanat eserleriyle Türkçemize kol kanat gerenler, kalabalıkları bir millet şuuru etrafında toplayanlar da bizim büyük kahramanlarımız arasındadır. Öyle ki, *Karacaoğlan, Yunus Emre, Hacı Bektaşî Veli, Hz. Mevlana, Âşık Veysel, Yahya Kemal, Mehmed Âkif Ersoy, Hüseyin Nihâl Atsız, Refik Halid Karatay, Yakup*

Kadri Karaosmanoğlu, Necip Fazıl Kısakürek, Ârif Nihat Asya... büyük kahramanlarımızdandır.

Peki, biz kahramanlarımızı yeteri kadar tanıyor muyuz acaba? Bu soruya “hayır!” cevabını verdikten tecelliye binlerce defa esef ediyorum. Çünkü kahramanlarımızı, ne yeteri kadar tanıyoruz ne de tanımak için gayret gösteriyoruz!

Geçenlerde, Ankara’da, Altındağ Belediyesinin düzenlediği Yahya Kemal konulu bir konferansa katıldım. Konferansın şeref misafiri ve hatibi *Prof. Dr. Sadık Kemal Tural* hocaydı. Konferans başlamadan önce Yahya Kemal’in o güzelim “*Bir Başka Tepeden, Dönülmez Akşamın Ufkundayız*” şarkılarıyla mest olduk. Sonra mikrofonu Sadık Kemal Hoca devraldı. Kendine has üslubu, renkli ve ahenkli Türkçesiyle Yahya Kemal merhumun kısacık biyografisini dinleyicilere sundu. Bir sohbet havasında geçen konferansı, büyük bir topluluk (!) ilgiyle takip etti. Kendi kendime: “İşte dedim, vefatının 50. yıl dönümünde Beyaz Türkçe’nin büyük şâiri böyle hâtırlanır. 250-300 kişilik bir topluluk Yahya Kemal için seferber olmuş. Daha ne istiyorsun bre adam?” diye sevindim(!) Galiba biz, sanatçı deyince Yahya Kemal’den ziyade İbrahim Tatlıses’i tanıyor, biliyoruz. Aman ne güzel! Aman ne güzel! Aman ne güzel!

Doğrusu, bu kadar yüksek ilgiyi (!) hiç beklemiyordum. Şaşırdım, kaldım. Ama şaşkınlığım bununla da bitmedi. Bir-iki emekli edebiyat öğretmeniyle, Bursa Uludağ Üniversitesinden yayan yapıldak geldiğini heyecanla anlatan bir araştırma görevlisinin deli saçması soruları, Yahya Kemal hakkındaki bilgisizliği ve dahi cehaleti karşısında gökler kadar utandım! Utandım! Utandım! Yakamıza katran gibi yapışan cehalete hayıflandım. Merhum şâirimize Fatihalarımı gönderdikten sonra içimden onun iç yakıcı vecizesini hatırladım ve kederlendim:

“Cehalet esaretten beterdir!”

Biz neden böyleyiz?

Neden millî kültürümüzü doğuran ve yoğuran sanat adamlarımızı yeteri kadar bilmiyoruz? Neden biyografik eserler yazmıyoruz, inceleme ve araştırmalarda bulunmuyoruz? Neden hâtıratlara, biyografik incelemelere, biyografik romanlara ilgi göstermiyoruz? Neden! Neden! Neden!

Belirgin bir sebebi olmalı değil mi? Sanat ve siyâset adamlarımızı çeşitli özellikleriyle, değişik huylarıyla, bazı davranışlarıyla bilmenin sayısız faydalarını maalesef göz ardı ediyoruz. Bu yüzden meşhurlarımızı tanımıyoruz, bilmiyoruz! Daha önce, sevgili hocam *Yavuz Bülent Bâkiler*’den dinlediğim bir anekdotu, son yayımladığı *Ârif Nihat Asya İhtişamı* isimli kitabından iktibas ederek sözlerime açıklık getirmek istiyorum:

“Ârif Nihat Asya’nın evinde Ziya Gökalp üzerine konuşuyorduk. Bana dedi ki: ‘İkinci yedek subaylığımı Diyarbakır’da yaptım. 1943 yılının Ağustos ayında Diyarbakır’daydım. Sıcak, sıcak, sıcak bir aydı. Terliklerimin, ceviz kabukları gibi kuruyup kaldığını ve ayaklarımı şurasından burasından çimdiklediklerini unutamam.

Bir gün, Ziya Bey için bir konferans verileceğini söylediler. Konuşacak kişi de Ziya Bey’in kardeşi Mehmet Nihat Bey’miş. Gitmedim. İçimden onu dinlemek gelmedi.’

Ârif Nihat, bunları anlatırken, sanki o anda, birisi kendisini, M. Nihat Bey'i dinlemeye zorla götürmek istiyormuş gibi davranıyor, yüzünü buruşturuyor, avuçlarıyla havayı, bana doğru itip duruyordu.

-Doğrusu çok şaşırđım hocam! Ziya Gökalp'ı kardeşinin ağzından dinlemeye koşacağınızı sanmıştım!

- Niçin koşacaktım? Gitseydim, adam kalkıp, bana, Ziya Gökalp'ın hayatını ve fikirlerini anlatacaktı. 'ağabeyim 1876 yılında Diyarbakır'da doğdu, 1924 yılında İstanbul'da vefat etti...' diye söze başlayacaktı. Peki sonra? Sonra bana Ziya Gökalp'ın fikirlerini açıklayacaktı. Bunlar benim bildiğim, yıllardan beri edebiyat derslerinde anlattığım şeyler. Ben o konferansa gittim mi, Ziya Gökalp'ı çeşitli özellikleriyle dinlemek isterdim. Kitapların yazmadığı hususları bilmek isterdim. Meselâ ben, Ziya Gökalp'ın nasıl oturduğunu merak ediyorum. Ziya Bey nasıl otururdu? Bağdaş mı kurardı, dizüstü mü otururdu, ayağının birini altına alıp ötekisini göğsüne doğru mu çekerti? Nasıl giyinirdi? Nasıl konuşurdu? Nasıl gülerdi? Ağlamasını bilir miydi, ağlamasını? Nasıl yazardı? Nasıl okurdu? Ve azizim kahveyi nasıl içerdi kahveyi? Sade mi içerdi, şekerli mi, az şekerli mi? Bunlar benim için çok önemli, çok önemli! Ben Ziya Bey'i çeşitli özellikleriyle bilmek, dinlemek isterim. Hâlbuki bizim konferanslarımızda, bu gibi konular üzerinde hemen hemen hiç durulmaz. İşte ben, o basmakalıp konferanslardan birinin verileceğini bildiğim için gitmedim. Düşündüm ki, Mehmet Nihat Bey bana, bildiklerimi anlatıp duracaktır. Hâlbuki bir fikir ve sanat adamımızı, çeşitli özellikleriyle bilmek ne kadar önemlidir değil mi efendim?"¹

Gördünüz mü? Bir sanatçının, doğum ve ölüm târihlerinden ziyade, çeşitli özelliklerinin bilinmesi ne kadar önemli ve değerliymiş? Siz de kitapların yazmadığı hususları bilmek, öğrenmek istemez misiniz? Meselâ *Tevfik Fikret* neden arkadaşlarını sol tarafından yürütmezdi? *Hüseyin Rahmi Gürpınar*'ın bisiklet merakını, *Şemseddin Sami*'nin 20.000 ciltlik kütüphanesini niçin satışı çıkardığını, *Ahmet Mithat*'ın Avrupa'dan getirttiği makineyi, *Besim Ömer*'in hayatındaki iki korkunç kazayı, Chicago sergisindeki Türkçe gazeteyi kimlerin yayımladığını, *Mithat Paşa*'nın kibritçi Yahudi ile ne konuştuğunu, vaktiyle İstanbul'dan Amerika'ya giden kadın modasını merak etmez misiniz? Kültür ordumuzun "meçhul kahramanları"nın çeşitli özelliklerini bilmek, öğrenmek istemez misiniz?

Sözüm ve yazım "evet!" diyenler içindir: O halde buyurunuz!

Gazeteci *Hikmet Feridun Es*, takriben 64 yıl önce, *Akşam* gazetesinin 12 Kânûn-ı evvel [Aralık] 1944 târihli nüshasında, Bayrak şâirimiz Ârif Nihat Asya'nın şikâyetine, öfkesine benzer bir yazı yayımlar. Hikmet Feridun, **Tanımadığımız Meşhurlar** serlevhali sütununda, ilgi çekici bir hatırasını okuyucusuyla paylaştıktan sonra içimizi sızlatacak bir hükme varır:

"Meslek hayatı kırk seneye yaklaşan gazeteci arkadaşlarımızdan biri, bir gün matbaada bize şunları anlattı:

"—Bizim matbuatın en maruf simalarından olan Mahmut Sadık'ta dürüstlük son haddine gelmişti. Kendisinde olduğu gibi, başkalarının hareketlerinde de aynı ince, derin dürüstlüğü arar ve isterdi. Buna dair bir misal verelim: Faraza,

¹ Yavuz Bülent Bâkiler, **Ârif Nihat Asya İhtişamı**, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., 3 bs., İstanbul-2008, s.25-26

sigaranızı ağzınıza koydunuz. Fakat yakmak için kibritiniz yok. Bu sırada da Mahmut Sadık yanınızda sigara içiyor. Onun ateşini istersiniz. Sigarasını verir. Siz yaktıktan sonra yanındaki arkadaşınız:

—Ver ben de yakayım! Derse ve siz de Mahmut Sadık'ın sigarasını kendisine verirsiniz “Şeyhülmuhammadî” buna kızardı. Ve:

—Ben sigaramı sana verdim. Sen benim sigaramı ne hakla ona veriyorsun? Müsaademi aldın mı? Derdi.

Bu eski meslek arkadaşımın anlattığı şu hikâyeye karşısında düşündüm. Mahmut Sadık, öleli henüz ne kadar olmuştu ki? Hâlbuki biz odada bulunan öteki gazetecilerden hiçbiri, meselâ şu hikâyeyi işitmemiştik. Bilmediğimiz insan yalnız Mahmut Sadık mı? Ne münasebet? Bizdeki gelmiş geçmiş, hemen hemen bütün fikir, edebiyat, sanat otoritelerinin, üstadların, kıymetlerin, hususî hayatlarına dair ne biliriz ki?

Maalesef biz de hal tercümeleleri gayet eski, basmakalıp bir şekilde, gayet yavan yazılmış ve aşağı yukarı herkesin bildiği birtakım malûmatı yan yana sıralamaktan ibaret kalmış eserlerdir.

Hele edebiyatçılara dair olanlar! Bunlar, yalnız edebiyatçının yazılarına göre verilmiş bazı indî hükümlerden ibaret kalıyor. Belki onlarla büyük bir sanatkârın edebî hüviyeti hakkında az çok bir şeyler öğreniyoruz. **Lâkin bu büyük ve kitlenin üstüne damgasını vurmuş sanatkârların “insan hayatı” nerededir? Orası meçhul! Ev hayatları nasıl geçmiştir? Hususî hayatının en meraklı ve dikkate lâyık cihetleri nedir? Kim bilir? İşin garibi Mark Twain'in misafirliğe giderken kravat takmağı unuttuğunu, filânca Fransız romancısının kaç kere düello ettiğini biliriz de bizinkilerden haberimiz yoktur.**

Bir edebiyatçının edebî yazılarından onun edebî çehresini çıkarmak beş yüz sene sonra da kabildir. Zira yazılar meydandadır. Asıl su üzerine yazılmış yazılar gibi kaybolmakta bulunan bazı şeyler var ki bunların tespiti lâzımdır.

Bunun için şöyle düşündüm: Birçok fikir ve sanat otoritelerimizden kaybettiklerimizin bugün hayatta bulunan akrabası, oğulları, kızları, torunları var. Onları birer birer dinleyecek, en büyük şöhretlerimizin hususî hayatlarının en ince noktalarına, en ince teferruatlarına kadar tespit etmek! Bu suretle memleket mikyasındaki büyük ve meşhur kıymetlerin hatta kendisinin isminden, sonra hususiyetlerine kadar her şeylerini, onların oğullarının, kızlarının, torunlarının, arkadaşlarının ağzından toplamak!

Hem bu, yarın için de çok lüzumlu bir hareket olacaktı. Zira bu oğullar, kızlar, torunlar, arkadaşlar da ekseriyet itibariyle yaşlı kimselerdir ve namütenahi yaşayacak da değillerdir. Kendileriyle beraber, yarının edebiyat ve sanat tarihi için kıymet biçilmez bir takım malûmatı götürecektedir.

Bunları toplamak, tespit etmek, yarına bırakmak bir vazife olacaktı. Ahmet Vefik'ten, Şemseddin Sami'den, Muallim Naci'den, Şeker Ahmet Paşa'ya, Hazım'a kadar pek çok fikir, sanat ve edebiyat adamlarımızın henüz hayatta bulunan en yakınlarının ağızlarından onların hususî hayatlarının en ince hususiyetlerine kadar tespit etmeğe çalışacağım.

İşime evvelâ hususî hayatı, kendi eserleri kadar dikkate, alâkaya lâyık olan büyük romancı Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan başlıyorum. Bütün hayatını onun yanında geçiren yegâne akrabası, yeğeni Bayan Muzaffer'den ve tam elli yıllık

vefakâr dostu tabîî Hilmi'den bu mevzu üzerine çok istifade ettim. Ve ilk adımda anladım ki, giriştiğim saha şimdiye kadar hiç el değmemiş, tamamıyla bakir bir yazı zemindir. Ve gene anladım ki yarım asra yakın bir zaman eserlerini okuduğumuz koskocaman Hüseyin Rahmi'yi hiç tanımamışız. Hüseyin Rahmi, bizim için tamamıyla meçhul bir cihandır. **Göreceksiniz ki onun hususiyetlerine dair hiçbir şey bilmiyormuşuz!**"

Görüldüğü üzere, Hikmet Feridun Es de tıpkı Ârif Nihat Asya gibi, sanatçılarımızın ev hâllerinin yazılmayışından, çeşitli özelliklerinin bilinmeyişinden şikâyet etmekte ve yakınmaktadır.

Hikmet Feridun Es'in *Akşam* gazetesinde "**Tanımadığımız Meşhurlar²**" başlığı altında, Aralık 1944 yılında yayımlamaya başladığı yazı dizisi, Şubat 1946 yılına kadar devam etmiştir. Söz konusu metinler, toplam 224 yazıdan mürekkeptir. Edebî nitelik taşıyan yazıların ortak özelliği, yazarı tarafından birinci elden kaynaklara başvurularak yazılmış olmasıdır. Hikmet Feridun Es, gazete sütunlarına taşıdığı şahısların bir kısmını bizzat tanımakla beraber bir kısmını da aile çevresinden araştırıp soruşturarak yazmıştır. Ancak birinci elden kaynakların verdiği bilgilerin hissî olabileceği unutulmamalıdır.

Tanımadığımız Meşhurlar, hakikaten önemli bir yazı dizisidir. Hikmet Feridun Es, büyük bir titizlikle meşhurlarımızın özellikle ev hayatlarını diğer bir deyişle mahremiyetlerini yazdığı söz konusu portreler, edebiyat tarihimiz açısından önemli olduğu kadar, siyaset ve sanat tarihimiz açısından da mühimdir. Kültür adamlarımızın sahne önündeki (bilinen!) halleriyle birlikte, sahne gerisindeki (bilinmeyen) halleri de ilgi çekicidir. Ancak biz, kültür hayatımızı zenginleştiren, renklendiren sanatkârlarımızı tanımıyoruz.

Tarihimizde ama hassaten yakın tarihimizde sadece adı bilinmekle beraber kim oldukları hiç bilinmeyen pek çok şahsiyet vardır. Üstelik adsız kahramanlarımızın şimdiye kadar yazılmamış portrelerini de hesaba katarsak liste epeyce kabarcaktır.

Her biri Türk tarihine muhtelif zaman ve zeminde girmiş, olumlu veya olumsuz tesir bırakmış meşhurlarımızı yeterince bilmeyişimizin belirgin sebepleri var. En başta biyografi gibi en temel edebî türe rağbet etmeyişimiz bilgisizliğimizi körüklüyor. Oysa kültür ve sanat bakımından yeterince olgunluğa ulaşmış Batılı ülkelerde, bu türün seçkin örneklerinin özel okuyucusu vardır. Tarihi meydana getiren şahsiyetlere nüfuz edebilmek, yaşadıkları devri tam mânâsıyla anlayabilmek için adamakıllı yazılmış biyografileri okumak gerekir.

Tanımadığımız Meşhurlar'ımız bir portreler galerisidir. Türk tarihinde muhtelif zaman ve zeminde rol oynamış şahsiyetlerin sahne önündeki hayatlarından ziyade mahremiyetleri, yani ev hayatları ön plândadır. Dikkat edilirse, ekserimizin aşırı sevgi ve hayranlık sebebiyle şöhret sahibi kimseleri insanüstü bir varlık olarak tebcil ettiğini görürüz. Hâlbuki onların da bizim gibi insan oldukları aklımıza gelmez. Bizden tek farkları velud bir kafaya ve sanatkâr mizaca sahip olmalarıdır. Bunun dışında onlar da bizim gibi su içer, acıkınca yemek yer, koşunca yorulur, hastalanınca doktora gider, kederlenince ağlar, sevinince güler, uykusu gelince uyur, öfkelenince bağırpır çağırır, bir kadına âşık olabilir, evlenebilir, boşanabilir ve

² **Tanımadığımız Meşhurlar** serlevhali tefrika tarafımızdan kitap halinde yayına hazırlanmış olup, yakın bir zamanda basılacaktır.

saire... Bütün bu yazdıklarım hayatın içindedir. Sanatkâr da bir insandır. Ona insanüstü özellikler yüklemek veya onda bu tür özelliklerin olduğunu sanmak, gerçekliğe sığmadığı gibi onları tanıyamadığımızı da gösterir.

İşte Tanımadığımız Meşhurlar, en azından şöhretlerimiz hakkındaki genel kanaati birazcık da olsa değiştirecektir.

Hikmet Feridun Es, Aralık 1994'te başladığı yorucu mesaisini 26 Şubat 1946'da nihayetlendirdiğinde ortaya böylesine didaktik bir eserin çıkacağını hiç düşünmüş müydü, bilemiyorum. Lâkin şâirin dâhiyane ifâdesiyle "*Marifet iltifata tabidir.*"

Sanat ve siyâset adamlarımızın çeşitli hususiyetlerini, davranışlarını, huylarını-sularını söz konusu yazı dizisinden öğrenince şaşkınlığımız bir kat daha artıyor: *Meğer biz meşhurlarımızı hiç tanıymıyormuşuz!*

Gerçekten onları tanımıyoruz. Tanımak için de çabalamıyoruz. Altı asır boyunca yirmi dört milyon karelik topraklarda muktedir bir medeniyetin mensuplarını hiç merak etmiyoruz. Kimdir bu insanlar? Ne yerler, ne içerler? Ev halleri nasıldır? Meselâ Hace-i evvel Ahmet Mithat'la evin reisi Ahmet Mithat arasında ne gibi farklar vardı? Tevfik Fikret sofrasında en çok hangi yemeği görmeyi isterdi? Hüseyin Rahmi Gürpınar niçin evlenmemişti? Sonra çok farklı dünya görüşüne sahip olmalarına rağmen nasıl olup da koskoca bir imparatorluğu altı asır boyunca yönetmişlerdi?

Bugünün gençliği bütün bunları hiç merak etmiyor. Oysa ne garip bir çelişki! Bir sinema yıldızının çorabının markasını, rengini, kaç para olduğunu ayrıntısıyla biliyor. Ama dedesinin yazdığı mutena kitaptan haberi yok! Ecdadının yaşayış tarzından habersiz!

Vâ esefâ!

Tanımadığımız Meşhurlar, bir ilim adamının objektif metotlarla ortaya koyduğu hükümleri ihtiva etmemektedir. Gazeteci mantığı ve hadiseleri sorgulayış şekli ve üslûbu hâkimdir. Kısacası sübjektif hükümler ön plândadır. Zira yazarı tarafından kaleme alınan portrelerin hakkındaki bilgilerin hemen tamamı anlatılan şahsın ailesi ve yakın çevresinden toplanmıştır. O halde bu metinlerde duyguların ön plânda olacağı, aklın ise daha geri plânda olma ihtimali daima mevcuttur. Söz konusu portrelerin aktüalitesini koruduğu şu günlerde, verebileceğimiz hükümler bizi aklın dışına çıkarmamalıdır. Onlar her ne kadar ebedî âlemde iseler de geride bıraktıklarıyla hâlâ gök kubbemizde yaşamaktadırlar. Bize düşen onları hatalarıyla-sevaplarıyla değerlendirmek, gerçeği görebilmek için bu metinleri fırsat bilip mukayese yapabilmek, en nihayetinde ders çıkarabilmektir.

Türk'ün evi, mahremiyeti, özel hayatı dışarı yansıtmaz. Bunun için evin penceresinde estetik bir tül fakat hemen onun arkasında kalın bir perde vardır. Maksat içeriği-dışarıya, dışarıyı-içeriye yansıtmamaktır. Fakat biz, bu eserle birlikte ev sahiplerini, orada yaşananları bütün saflığıyla, tabîi haliyle görebilmek, anlayabilmek için evin perdesini (müspet anlamda) ardına kadar açıyoruz. Ahmet Mithat'ın, Tevfik Fikret'in, Talat Paşa'nın, Ubeydullah Efendi'nin ve saire münevverlerimizin evceğizlerindeki hayatları sizi de meraklandıracaktır.

Merhum Hikmet Feridun Es'in bu çok önemli ve değerli çalışmasındaki bir yazısını iktibas ederek sözlerimi noktalamak istiyorum. İnaniyorum ki, siz de

aşağıdaki yazıyı okuyunca hem şaşıracaksınız hem de “meçhul meşhurlarımızı” yeniden tanıma fırsatı bulacaksınız. Sözü, Hikmet Feridun Es’e bırakıyorum:

HİÇ BİLMEDİĞİMİZ BİR FİKİR DEVİ: ŞEMSEDDİN SAMİ

Dil kurultayı, dil çalışmalarında onun eserlerinin esas tutulmasına karar vermişti. Bir edebiyat anketinde İsmail Habip şöyle demişti: “Bazen 40–50 kişilik akademilerin uzun seneler çalışarak yapamadıkları işi bir Şemseddin Sami çıkar, devler gibi çalışarak başarır...”

Kütüphanemizde, masamızın üstünde, elimizin altında, müşkülümüze cevap vermek için duran hâlâ onun eseridir. Kırkı geçen bu kitapların hepsi de “ana eser” denilen cinsten ve her zaman kendilerine müracaat edilen, her vakit bakılan muazzam birer çalışma mahsulüdür.

Türk kütüphanesinin en ön plândaki raflarına, en kıymetli eserleri dizen büyük fikir devinin, Şemseddin Sami’nin ölümü üzerinden hemen 40 sene geçti. Onun; hayal mahsulü romanları gölgede bırakacak hayatı, çalışma tarzı, idealleri, zevkleri, bilhassa ev hayatı hakkında ne biliriz?

İşte hiç tanımamakla memleket ilmi, irfanı namına affedilmez bir hata işlediğimiz büyük bir insan daha! Yarın; bizden, Türk fikir hayatına ana eserleri kazandıran bu insanın her şeyini birer birer soracaktır. Bu itibarla ona dair hususî malûmatı “unutulmak yangınından” kıymetli eşya kaçırmak gibi titiz bir itina ile tespit ettik. Şemseddin Sami’yi yakınlarından; fakat bilhassa büyük kızı Samiye Erer’den dinledim. Altmış yaşında olduğu halde tamamıyla yirmi yaş hafızası taşıyan, babasının, nezaketinden dil bilgisine kadar birçok manevî zenginliklerine tevarüs etmiş bulunan Bayan Erer, bana Şemseddin Sami hakkında kıymeti ölçülmez birtakım malûmat vermek nezaketini gösterdi. Yaşının müsaadesi, 20 seneden fazla babasının yanından bir gün ayrılmamış olması dolayısıyla büyük mütefekkeri ondan iyi tanıyan bugün kimseyi bulamazdık. Şemseddin Sami’nin hayat romanını şöyle tespit ettim:

Mum ışığında dünyalar yaratan adam

Eli sene önce bir sabah vakti... Henüz güneşin doğmasına epeyce bir zaman var. Bütün Erenköyü, Caddebostan’ı karanlık içinde ve herkes tatlı uykusundadır. Yalnız, Caddebostan Camisi’nin tam karşısındaki, kuleli köşkün ikinci katındaki ön odada titrek bir ışık var. Şemseddin Sami’nin evi, Şemseddin Sami’nin odası... Ve Şemseddin Sami çalışıyor!

Onun şaşmaz âdeti budur. Bütün hayatında böyle çalışmıştır. Şafaktan önce kalkar. Güneş doğuncaya kadar yazılarını tamamlar, hazırladığı tashihlerini Lâla ile matbaaya gönderdikten sonra tekrar yatar. Şimdi yazı hususiyetlerini daha yakından görmek için odasına kadar girelim. Köşkün içinde çit yok. Zira Şemseddin Sami kimseyi uyandırmamıştır. İkinci kattaki odasının kapısını yavaşça açıp içeriye girerseniz evvelâ hiçbir şey göremezsiniz. Yalnız yerde yığın yığın kitap! Gözlerinizi ayarlarsanız kitapların arkasında heybetli bir baş, uzun bembeyaz bir sakal ve bir kalem cızırtısı... Duvarlarda mum ışığının mütemadiyen oynattığı gölgeler... Burada Şemseddin Sami’nin ilk hususiyeti ile karşılaşılıyor. O, geceleri bütün eserlerini mum ışığında hazırlamıştır. Petrol lâmbasında tek satır

yazmış değildir. Gaz lâmbası onun “zıdd-ı ekberi” idi. Mum ışığıyla ilim dünyaları yaratmıştır.

Petrolün ışığından da, lâmbasından da, kokusundan da nefret ederdi. Zaman, petrol lâmbalarının en parlak devri ve Şemseddin Sami en ileri mizaçlı insanlardan olduğu halde hayatında, Caddebostanı’ndaki köşke petrol lâmbası girmiş değildir. Bunun yerine, ikide bir köşke, her türlü cinsten, sandık sandık mum gelirdi.

Yer minderinin üstüne oturup kâğıdı dizine dayar ve...

Mum ışığına gözlerimizi iyice uydurduktan sonra şimdi etrafımıza daha iyi bakalım. Şemseddin Sami daima küçük bir sediri andıran ve ancak bir kişi oturabilecek büyüklükte bir yer minderinde çalışırdı. Onun çalışma koltuğunun birtakım hususiyetleri vardı. Meselâ bu yer minderi yaylı idi. Üzeri de vişneçürüğü çuha kaplı idi. Bunun üzerine oturur, kat’iyen arkasını bir yere dayamaz, iki büklüm vaziyette mütemadiyen çalışırdı. Kâğıdı bir tarafından kıvrıp dizine dayardı. Aynı zamanda pek çok kitaplara birden müracaat ettiği için kendisine gayetle hususî bir tarzda yine kendi plânı ile bir rahle yaptırmıştı. Bu gayet uzun, muhtelif çekmeleri, açıldığı zaman uzayan rafları bulunan bir sarı rahledir. Onun üzerinde bakılacak, bazen altı-yedi ayrı dilde kitap açık dururdu. Bu rahle şimdi büyük kızında, olduğu gibi muhafaza ediliyor. Rahlenin karşısında, Samiye Erer sunları söylüyor:

“—Fakat okuyacağı kitaplar için bu da kâfi gelmezdi. Odanın her tarafında yükselen kitap yığınları içinde âdeta kendisine bir yuva, bir yer ayırmıştı. Bu yığınların kenarından, üstünden âdeta atlayarak, ayağını geçirerek ortadaki bu boşluğa son derecede hafif vücudu ile sığınır, çalışmağa başlardı. Odaya girdiğiniz zaman boynundan aşağısını görmezsiniz. Ve daha ilk adımda odasında tamamıyla kendisine mahsus bir koku, “kitap kokusu” derhal burnunuza çarpardı.”

Samiye Erer, dalgın ve bulutlu gözlerle onun bütün bir ömrünü karşısında geçirdiği rahleye bakarak ilâve ediyor:

“—Şimdi bir eski kitap açınca, bir kitap kokusu duyunca babamın kokusunu duyuyor gibiyim!”

Üç renkli mürekkep yazıdan sonra konyaklı çay

Rahlenin iki tarafında iki sehpa bulunurdu. Bunlarda da üstadın kâğıtları, müsveddeleri, hokkası, kalemi dururdu.

Işık daima arkasından gelirdi. Bunu için, mum koymağa mahsus rafçıklar yaptırmıştı. Arkasındaki rafta, üçüzlü bir şamdan dururdu. Sehpalara ise birer mum... Üstad bunları ihtiyaca göre oraya buraya, sağa sola, çekerdi. Daha kocaman kitapları açmak icap edince, masasına giderdi. Mum tertibatı arkada yapılan raflarla orada da aynen göze çarpardı. Daima uzun, koyu mavi kâğıtlara yazardı. Bu kâğıtların kenarlarının mühim bir kısmını kıvrır ve haşiyeler, ilâveler, tashihler için daima boş bırakırdı. Düz yazılarda sade bir siyah mürekkep kullanırdı. Fakat meselâ üç metinli eserlerde, metinlerin birbirine karışmamaları için kırmızı, mavi, yeşil gibi üç ayrı mürekkep kullanırdı. Lâkin kâğıdın mavi rengi, büyük bir mecburiyet olmayınca değişmezdi. Bütün hayatında bu renkte kâğıt kullanmıştır.

Daima kamyş kalemlle yazardı. Kalemlerini büyük bir itina ile yontup; inceli, kalınlı olarak hazırlardı. Hokkası en ucuz cinsten devrilince dökülmez camdan mektep hokkası idi. Bütün o muhteşem eserlerini bu beş paralık hokkaya bandığı kalemiyle yazmıştı.

Çalışırken yanına kimsenin girmesine tahammül edemezdi. Fakat işi bitince yaptığı bir şey vardı. Tashihler hemen yola çıktıktan sonra ellerini birbirine üç kere vururdu.

Bu üç kere el vuruşun tek bir işareti vardı: Bitişik odada yatan büyük kızı Samiye Erer'i çağırma!

Üç kere el sesini işitince genç kız, yatağından fırlar; terli de olsa babasının yanına, çalışma odasına koşardı.

İşte o zaman annesinden 6 yaşında öksüz kalan genç kızla, babasının en iyi saatleri olurdu. Şemseddin Sami kitaplar arasından, o pek genç yaşında, kendisini yakalayan siyatikli bacaklarını tutarak kalkardı. Çok uzun ve narin vücudu büyük kar gibi sakalı ile mum ışığında yeleli, zayıf bir insanı andırırdı.

Babanın bu serin sabah saatinde mühim bir zevki vardı: Konyak, limon ve çayla tertip ettiği bir punç hazırlamak... Çayı mutlaka eliyle haşlardı. Baba kız bu konyaklı çayı fincan fincan içerlerken Şemseddin Sami, gayet güzel hikâyeler anlatırdı. Sonra genç kız, Şemseddin Sami'ye:

—Allah rahatlık versin babacığım! Diye odadan çıkardı.

Çünkü büyük âlim, müsveddelerini gönderdikten sonra tekrar yatar, uyurdu.

Odanın tozunu almayınız!

Son derecede muntazam bir insan olmasına rağmen odasının, masasının üstünün, rahlesinin tozunun alınması, kâğıtlarının kaldırılarak yerleştirilmesi dünyanın en sakin erkeği olan Şemseddin Sami'yi fevkalâde sinirlendirirdi. Zira kâğıdın yerinden kalkması, bir kitabın sahifelerinin çevrilmesi bile onun işine sekte vurabilirdi. Bunun için odasının tozunu alındığını görünce:

—Gene mi kitaplarım, müsveddelerim karışmış! Diye sorardı. Hâlbuki kendisi şaşılacak derecede sıhhsiz ve her türlü hastalığa elverişli bir bünye sahibi idi. Bu itibarla odasının tozunun alınması, havalandırılması elzemdi.

Bunun için kızı, bir kolayını bulmuştu. Küçük küçük zarflar tedarik etmişti. Müsveddeleri, kâğıtları, notları ayrı ayrı bunların içine koyuyor; en küçük bir parçanın bile kaybolmasına meydan vermiyordu.

Gelecek yazılarımızda Şemseddin Sami'nin fevkalâde enteresan olan ev hayatını tetkike devam edeceğiz.

ÖMÜR

H. Rıdvan ÇONGUR

Yaşanan aşklarla, sevgilerle..
Acılarla, ölümlerle iç içe.
Gülenle güldük, ağlayanla ağladık.
Geçmiş zaman içinde:
Bak, sığınmış bir damla gözyaşına,
Var oluş destanımız!

GİZ

Yrd. Doç. Dr. A. Vehbi ECER
Erciyes Ü. Emekli Öğr. Üyesi

GİZ, Kayseri Enstitüsü Derneği yayınlarının altıncı sırasında yer alan bir şiir kitabı. İlahiyatçı öğretmen **İsmail Adil Şahin**'in eseri olan **GİZ (Rubailer ve Divançe)** Kayseri Laçın Yayınevi (2007) tarafından düzenlenmiş. Esere Kayseri Enstitüsü Derneği Başkanı Faruk Yaman bir **Takdim** yazısı yazmış. Eserde yer alan rubaî, tuyuğ, na't, gazel... gibi nazım birimleri hakkında özlü bilgilerin yer aldığı **Sergül Vural Hanımefendi**'nin Sunuş'undan sonra şairin şiirleri yer almaktadır.

Giz, bildiğim kadarıyla İsmail Adil Şahin'in **Yalan Yârim** (Kayseri 2001)'den sonra ikinci şiir kitabı. İsmail Adil Şahin Kayseri'nin Mancusun (Yeşilyurt) kasabasında sekiz kardeşli kalabalık bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Kayseri'de Karamancı İlkokulu'nu, Kayseri İmam-Hatip Lisesi'ni, 1982'den sonra Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi adını alan Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü'nü 1971 yılında bitirdi. Öğrenimi sırasında hiç yıl kaybı olmadı, çalışkan bir öğrenciydi. Mezuniyetinden sonra ilk görevine Muğla İli Köyceğiz İlçesinde müftülük memuru olarak başladı. 1972 yılında Kayseri Müftülüğüne murakıp olarak atandı ve bu görevi 1975 yılına kadar yürüttü. 1975-1980 yılları arasında **Gesi** Ortaokulu'nda öğretmenlik ve yöneticilik yaptıktan sonra atandığı Kayseri İl merkezindeki Mimarşinan Endüstri ve Meslek Lisesi Din Kültürü ve Ahlak öğretmenliğine emekli oluncaya kadar (2003) devam etti. Bazı yarışmalarda birincilik ve ikincilik kazanan Şahin'in iki kızı ve bir torunu olduğu bilinmektedir.

Çocuk yaşta şiir yazmaya başlayan İsmail Adil Şahin'in bazı yayın organlarında şiirleri yayınlandı ve ancak 2001 yılında kitap olarak karşımıza çıktı. İkinci kitabı olan **Giz** üç bölüme ayrılmakta. **Birinci Bölüm** (s. 7-20) Kayseri ile ilgili şiirleri içine alıyor. Burada yer alan Kayseri ile ilgili uzun şiir "Bozkırın ortasında açan sevda çiçeğim // Gönlümce sevdim seni, ömrümce seveceğim" beytiyle sonlanır. **İkinci Bölüm** (s. 21-77) **Rubailer ve Tuyuğlar**'a ayrılmış. Burada Kayseri ve bazı bölgeleri ile ilgili güzellikler şair gözü ve ustalığıyla dile getirilir. Örnek olarak Erciyes Dağı ile ilgili bir dördlük (tuyuğ) şöyledir:

*"İhtişamın göz yakarmış, iltifat azdır sana,
Kar, soğuk hiç işlemezmiş, kıstaki yaz'dır sana
Vermiş Allah'ım güzellik, gökler olmuş sırdaşın
Svmeseydin terk ederdin yaptığım naz'dır sana"*

Aynı bölümde şairin saygı duyduğu, beğendiği sanat ve ilim adamlarının portrelerini çizer. Daha sonra okuyanları düşünmeye yönlendiren ve felsefi

fikirlerin yer aldığı özlü dörtlüklerle karşılaşıyoruz. **Bekir Sıtkı Erdoğan** için yazdığı dörtlüğü örnek olarak izleyelim:

*“Nazmunda ne var, gönlümü teshir ediyor
Bir başka cihan mülkünü tasvir ediyor
Bâkî kalacak Bekir Sıtkı adı,
Bir ben mi? Cihan şi'rini takdir ediyor”*

Okurlarımın hoşgörüsüne dayanarak İsmail Adil Şahin'in Niğdeli ve Kayserili bir kısım yazarlarla birlikte olduğumuz bir toplantıda kitapta yer almayan, benim için yazdığı dörtlüğü de örnek olarak vermek isterim:

*“Hep sevdi sevindirdi, ışık saçtı bana,
Hoşgördü, düşündürdü, ufuk saçtı bana
Timsalidir irfanın Ahmet Vehbi Ecer
Altın gibi kalbiyle sert açtı bana.*

Okuyanlara ibret olan, onları düşündüren üç dörtlüğü şöyledir:

*“Bilmem ki, neden gerçeği gizler dururuz
Çıkmazları yoldur diye izler dururuz.
Kalpten geçiyorken yolu her mutluluğun
Allah'a giden yolları izler dururuz.*

*İnsan ne yığındır, ne cemaat, ne sürü;
Can ferde emanet, değil asla, götürü.
Korkmaz inanan zordan, ölümden asla,
Kıl kendine Allah'ı vekil, Hakka yürü.*

*Çaylar yorulur, varlığı ırmakla biter
Billur vazo'nun ömrü kırılmakla biter
Fâniliğin farkına var, kendine gel!
Ömrün nesi var? Sadece durmakla biter”*

Üçüncü Bölüm (s. 79-110) **Divanî Şiirler** genel başlığı altında **na't** türleri ile yazılan şiirlere ayrılmış. İstimdat başlığı ile yer alan **Nât-ı Şerif** şu beyitle sona erer: “Övülmüşsün, sevilmişsin, **habibimdir** demiş Allah // Bu âciz kul umar senden şefaât yâ Rasûlallah”

Verdiğimiz birkaç örnekte görüldüğü gibi İsmail Adil Şahin'in şiirleri teknik yönünden sağlam yapıya sahip. Ayrıca temiz ve yaşayan Türkçe ile yazılmış özlü, gizemli, düşündürücü, sevgi dolu şiirlerdir. Nurkal Kumsuz **Bu Şehrin Işıkları** (Kayseri 2006) adlı kitabında İsmail Adil Şahin'i “Net tavrı sebebiyle kendini beğenmiş bir insan imajı uyandırır da fitratında alçak gönüllülük var” diye (s. 123) tarif eder. O, duygu adamı ve şair olmanın kırılğanlığına duygu ve aşk derinliğine, söyleyiş güzelliğine sahip olduğunu son kitabında ispat etmektedir. “Ben Tuhaf Bir Adamım” başlıklı şiirinde de alçak gönüllü oluşunu “Yüzüme övse biri kızarıyorum, kızarıyorum // Arkamdan konuşanı defterime yazarım // İyiliğe köleyim, kötülüğe mezarım // Gönül ehlini tanır, sayarım hatır gibi... // İnsanlara insanlık daha yakışır gibi”

İsmail Adil Şahin'in **Giz** başlıklı şiir kitabını sanata, şiire, aşka, insanlara, Tanrıya... sevgiyle bakanlara tavsiye ediyorum. Kitapta duygu, heyecan, güzellik, aşk... dolu şiirleri, bir sanatkar inceliğiyle bizlere sunan şairi tebrik ederken, edebiyat araştırmacılarının dikkatini çekmek isterim. Yazımı kitaba adını veren **Giz** başlıklı şiirin ilk ve son bölümünden iki buket ile sonlandırıyorum:

*"Seyretti gönül ruhunu sevdalı gözünden;
Ruhumda, o ruhun dolaşan izleri vardı.
Sevdaya bakan, gönlü yakan gözleri vardı.
Râm oldu gönül sihrine sevdası yüzünden,
Kalbimdeki seslerde şirin sözleri vardı..."*

*"... Bir gülse diyordum, bana bahtım da gülerdi
Bülbüller öter, güller açar belki, olur ya!
Bilmez mi ki, onsuz bana çok dardı bu dünya.
Hicran gibi, hasret de değişmezdi, kaderdi.
Bir gün bitecek korkuyorum, sanki bu rûya."*

BEN TÜRK'Ü SEVERİM

Mehmet Şükrü BAŞ

Ben bir Türk'üm
Türkü söyler, türkü dinlerim
Nerde bir Türk Bayrağı görsem
Yüzüm sürer operim

Ben bir Türk'üm
Türkü sever, türkü dinlerim
Nerde bir tükü duysam
Söyleyeni, dinleyeni severim

Ben bir Türk'üm
Türk olanı severim
Türk doğuran her ananın
Ellerinden operim

Ben bir Türk'üm, yurdum Anadolu'dur
Yurdumun taşını, toprağını severim
Nerde duysam yanık bir türkü,
Söyleyenin, dinleyenin gözlerinden operim

Ben bir Türk'üm, Türkoğlu Türk
Yurdum Türkiye atam Atatürk
Taşını toprağını canım gibi severim
Türk'ü sevenlerin ellerinden operim.

ŞİMDİ SEVDA YÜRÜSÜN

Sergül VURAL

Baharın esintisiyle serinlediğim günlerden bir gün tanıştık “Şimdi Sevda Yürüsün”le... Yedi harf yayınladımın Şubat 2008 baskısı...

Nisanın bereketinden olsa gerek yağmurun çisesi yüreğimdeydi o gün... Her yeni kitapla buluşmamda olduğu gibi şair Bestami Yazgan'ın gönül deryasındaki damlasıyla da bir demet heyecan sardı yüreğimi... Özellikle imzalı aldığım eserlerin ben de yeri bir başkadır. Kitap titremedi elimde, yüreğim titredi.

“Sevgiyle Besleyip Büyüttüm Aşk” diyordu ilk bölümde şair. Ya besleyemeyenler diye düşündüm bir an... Açlıktan yürekleri kokmaz mıydı? Sevmeyi bilmeyenlerin aşka erebilmesi ne mümkün!

“Zaman Dursun Şimdi Sevda Yürüsün” ...Yürüsün dedim kendimce... Yürüsün...Sevda yürüsün...”O Günden Beri”, “Gönül Razi Olmuyor” du kitabın okunmayı beklemesine lakin bir aylık bir demlenmeyle okunabildi eser.

Şair, bir eline Karacaoğlan'ı diğerine Yunus'u almışçasına Sehli mümteni örneklerle dolu mısralarla “Mühür Gibi” basıldı yüreğime.”Tetiği Kırılmış Bir Tüfek Gibi”ydi mısralara düşen duyguları. Akıyor akıyordu önüne set istemeyen bir sel gibi. Giderken beni de sürükledi adeta ardı sıra, sevgi ormanında daldan dala... “Sevgi diyen çağlar aşar.” diyordu ve bir zaman yolculuğuna çıkardı, kendi ekseninde dönen yüreğimi...

*Güneş vurduğunda gün tutuşacak,
Sürgün gecelerde an tutuşacak,
Daha alev alev kan tutuşacak,
Sen sevda çekmeyi kolay mı sandın?*

*Yar yoluna döşediğin gözyaşı,
Sabır yarısında geçmeli taşı.
Bırak ey yüreğim, bırak telaşı,
Sen sevda çekmeyi kolay mı sandın?*

“Resimdeki Çocukluğum”, “Düş Yorgunu” günlerim, “Yıldızlarım Üşürken” ısıttığım mehtap, “Acı Kıvamında” olgunlaşan ömrüm dizildi sabır boncuğu gibi bir bir tesbih niyetine gönül ipliğine... Dokundu bam telime... Taht kurdu yüreğime...

“Gönül Güzeli” gülümserken,”Sabır Aşı Korda Piş(er)”ti...”Bir Varmış Bir Yokmuş Gibi” bitiverdi sayfalar...

*Sevmekten geri kalma,
Yapan ol, yıkan olma,
Sevene diken olma,
Güllü incitme gönül.*

“Gülü İncitme Gönül” mısrası dolandı dilime “İsminin Elifiyle”... “Yediveren Güle Düştü Gönlümüz” dilimizden ve gönlümüzden su gibi akan şiirlerle... Ve mırıldandım sessizce...

“Şimdi Sevda Yürüsün”...

Hem de emeklemeden... Hiç durmamacasına... Yürüsün... Yürüsün...
Yürüsün...

KEREM GİBİ

S. Burhanettin AKBAŞ

Ben kendimi ararken seni buldum
Kırık testi gibi durmadan doldum.
Rüyamda gördüm ki ben Kerem oldum
Öyle hasretim ki kanmaya geldim.

Sazım yok ki ben derdimi söyleyim
Sen olmadan bu dünyayı neyleyim
Nasıl yaşayayım, gönlüm eyleyim
Aşkınla tutuşup yanmaya geldim.

Doyamadım yüzlerine bakınca
Aklım uçtu, yüreğine akınca
Kerem gibi ben kendimi yakınca
Aslı'mı bir daha anmaya geldim.

MEMLEKET SEVDASI

İsmail SARIKAYA

Bembeyaz bir sayfa açsak
Memleketime ait
Hiç durulmaca yok, çalışsak
Çünkü vakit bu vakit...

Akça sular çağlasa çeşmelerinden
En coşkulu türküler söylense toprağa,
Yeşili kaybolmasın diye gözlerden.
Ve bir demet de biz sunalım dünyaya
Rengarenk solmayan çiçeklerden...

Hiçbir ümit ertelenmese
Memleketim sevgiye kenetlenirse,
Dünü kaybolmasa yarını daha güçlü,
Bırakalım artık bozulmasın büyüü...

Tarihse tarih, coğrafyaysa en güzeli
Memleketim edebî sanatların şaheseri.
Yerler gökler üzerine nakşedilmiş,
Töresinde korku yok, öylece bilinmiş efsanesi...

Geri dönülmez bir ülkünün çağrısıyız.
Kökü en derinde sönmeyen چراغız.
Gök kubbe kadar enginleşsin ufkumuz,
Memleket, memleket tutuşan sevdamız...

İLKÖĞRETİM DERS KİTAPLARI VE YARDIMCI KAYNAKLARDATÜMLEÇLERİN SINIFLANDIRILMASI KONUSUNDAKİ KARIŞIKLIKLAR

Yaşar VURAL

Tümleç kelimesi “*tümle-*“ filinden türetilmiş addır. Tümleç kelimesinin dilbilgisi terimi olarak anlamı çeşitli yönlerden “*tamlayan*”dır¹. Diğer bir tanıma göre tümleç “*cümlede yüklem anlamını yer, neden, nicelik, zaman, taşıt, araç gibi çeşitli yönlerden tamlayan kelimelere denir*”².

Dilbilgisinde özne ve yüklem cümlelerin temel ögesi; nesne, dolaylı tümleç, zarf tümleci ve edat tümleci de cümlelerin yardımcı öğeleri olarak sınıflandırılmaktadır. Cümle bilgisinde, cümlelerin temel öğelerinin özne ve yüklem olarak sınıflandırılması bütün dilcilerin hemfikir oldukları bir konudur. Ancak tümleçler bahsinde aynı birliği görmek mümkün değildir. Muharrem Ergin, “*Türk Dilbilgisi*” adlı eserinde “*Cümle Unsurları*” başlığı altında cümlelerin öğelerini “*fiil, fail, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf*” olarak ayırmakta, dolaylı tümleç ve zarf tümlecini “*yer tamlayıcısı*” içinde göstermektedir.³

Tahsin Banguoğlu, tümleçleri “*Zarflama*” adı altında incelemiş ve zarflamayı “*zaman, yer, yön, tarz, miktar, gerçekleşme*” şeklinde bölümlere ayırmıştır.⁴

Muhittin Bilgin, “*Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*” adlı eserinde tümleçleri, “*Tümecenin Yardımcı Öğeleri*” başlığı altında; nesne, dolaylı tümleç, belirteç tümleci ve ilgeçli tümleç olmak üzere dört bölüm altında toplamış ancak bu sınıflandırmanın çeşitli karışıklıklara sebep olduğunu belirttiikten sonra, tümleçleri “*İşlevsel Açıdan Tümleçler*” başlığı altında tekrar sınıflandırmıştır. Bilgin, işlevsel açıdan tümleçleri on bir başlık altında toplamıştır. Bunlar: 1. Yönelmeli Tümleçler, 2. Bulunmalı (Kalmalı) Tümleçler, 3. Çıkmalı Tümleçler, 4. Zaman Tümleçleri, 5. Nicelik (Ölçü) Tümleçleri, 6. Niteleme-Durum Tümleçleri, 7. Gösterme Tümleçleri, 8. Neden Tümleçleri, 9. Amaç Tümleçleri, 10. Araç Tümleçleri, 11. Koşul Tümleçleri.⁵

Osman Göker, “*Uygulamalı Türkçe Bilgileri*” adlı kitabında tümleçleri, “*yer tümleci ve zarf tümleci*” olarak iki grupta inceler.(Nesne ögesinin de tümleç kapsamı içinde incelenmesi gerektiğini ancak dilbilgisi kitaplarının çoğunda, nesnenin tümleç çeşidi olarak gösterilmediğini dipnot olarak düşmüştür.)⁶

¹ Osman Göker, “Uygulamalı Türkçe Bilgileri”, cilt 3, MEB Yay. İst. 1997, s. 63

² Abdullah Birkan, Saffet Aykun, İlhan İleri, Recep Gökyayla; “Ortaokullarda Dilbilgisi Dersleri 8”, Ders Kitapları A.Ş. yay. İstanbul 1995, s. 19

³ Muharrem Ergin, “Türk Dilbilgisi”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Yay. İstanbul Edebiyat Fak. Basımevi, 1972.

⁴ Tahsin Banguoğlu, “Türkçenin Grameri” Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990, s. 371- 385

⁵ Muhittin Bilgin, “Anlamdan Anlatıma Türkçemiz”, T.C. Kültür Bakanlığı Yay. Başbakanlık Basımevi, Ankara 2002, s. 488

⁶ Osman Göker, “Uygulamalı Türkçe Bilgileri”, MEB Yay. Cilt 3, İstanbul 1997, s. 75

Ali Oğuzkan, “Örneklerle Türkçe ve Kompozisyon Bilgileri” kitabında cümlelerin öğelerini özne, tümleç ve yüklem olarak üç temel başlık altında inceledikten sonra, tümleçler bahsinde tümleçleri dörde ayırır. Bunlar; düz tümleçler, dolaylı tümleçler, zarf tümleçleri ve edat tümleçleridir.⁷

Ahat Üstüner ise “Cümlelerin Öğeleri Konusundaki Karışıklıklar” adlı makalesinde cümle unsurlarını; Temel unsurlar, Yardımcı unsurlar ve Dolaylı tamlayıcılar olarak 3 ana bölüme ayırır. Üstüner’in bu sınıflandırmasında yardımcı unsurlar; “nesne, yer tümleci, zaman tümleci, sebep tümleci, durum tümleci, vasıta tümleci, ölçü tümleci” olarak yediye ayrılır.⁸

Ahmet Beserek, “Türkçede Cümle Yapısı” adlı eserinde cümlelerin öğelerini “Temel Öğeler” ve “Yardımcı Öğeler” olmak üzere ikiye ayırdıktan sonra cümlelerin yardımcı unsurlarına “tümleç” adını verir. Tümleçleri de “düz tümleçler (nesnel), dolaylı tümleçler ve zarf tümleçleri” olarak üçe ayırır.⁹

Yukarıda verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı üzere, cümlelerin yardımcı unsurlarının sınıflandırmasında dil bilimcileri arasında tam bir birlik yoktur. Osman Göker ve Ahmet Beserek’in tasnifleri birbirine yakın olmakla birlikte Göker, nesneyi tümleçler başlığı altında işlememiştir. Ahat Üstüner, cümlelerin yardımcı unsurlarını yediye ayırırken, Muhittin Bilgin aynı yaklaşımla tümleçleri on bir başlık altında toplamıştır.

Araştırma kitaplarındaki bu farklılıklar, ilköğretimler için Türkçe ders kitabı ve yardımcı kitap yazan yazarlara da yansımıştır. İlköğretim Türkçe ders kitaplarında, tümleçlerin sınıflandırmasında genelde aynı yol takip edilirken, tümleçlerin tanımlamalarında farklılıklar göze çarpmaktadır. İlköğretim Türkçe ders kitaplarında cümle öğeleri, “cümlelerin temel ve yardımcı unsurları” olmak üzere önce ikiye ayrılır daha sonra yardımcı öğeler; “nesne, dolaylı tümleç ve zarf tümleci” olarak üç başlık altında toplanır. Sınıflama genelde bu şekilde olurken, tanımlamalarda bazı karışıklıklar görülür. Serap Özaltun, H. Hüsnü Tekişik “İlköğretim Türkçe 7” ders kitabında zarf tümleci için, “Yüklem anlamını sebep durum, miktar, yer-yön ve zaman bakımından tamamlayan tümleçlere zarf tümleci denir” tanımını yaptıktan sonra dolaylı tümleçleri de “yüklemi yer-yön bakımından tamamlayan tümleç” olarak belirtirler. Daha sonra:

“Çocuklar sessizce içeriye girdiler”

“Çocuklar içeri girdiler, sıralarına oturdular”

örneklerini vererek şu açıklamayı yaparlar: “Yukarıdaki cümlelerde geçen ‘içeri’ kelimelerinin ikisi de yer ve yön bildirmektedir. Birinci cümlede geçen kelime, ismin “-e” halinde olduğu için dolaylı tümleçtir; ikinci cümledeki ‘içeri’ kelimesi ise yer bildiren bir zarf olduğu için zarf tümlecidir.” Bu örnekte zarf tümlecinin açıklaması eksiktir çünkü dolaylı tümleç de yer- yön bildiren bir öge olarak açıklanmıştır. Her iki ögenin açıklamasında da “yer-yön” kavramı geçtiği için bu durum öğrencilerin kafasında soru işaretleri oluşturacaktır. Çünkü “nereye”

⁷ Ali Oğuzkan, “Örneklerle Türkçe Kompozisyon Bilgileri”, MEB Yay. İstanbul 2001, s. 161

⁸ Ahat Üstüner, “Cümlelerin Öğeleri Konusundaki Karışıklıklar”, Türk Dili (Dil ve Edebiyat dergisi), S: 553, Ocak 1998, s. 18- 30

⁹ Ahmet Beserek, “Türkçede Cümle Yapısı”, MEB Yay. İstanbul 1991, s. 45

sorusuna her iki öge de cevap vermektedir. Burada dolaylı tümleçlerin “yer”, zarf tümleçlerinin ise “yön” bildirdiği; yön bildiren zarf tümleçlerinin yalın durumda olduğu için yer bildiren ve ismin “-e, -de, -den” hal eklerini alan dolaylı tümleçlerden kolayca ayırt edilebileceği vurgulanabilir.¹⁰

Cümlede yer-yön bildiren sözcük ve sözcük gruplarını kimi ders kitapları dolaylı tümleç olarak gösterirken, kimileri de zarf tümleci olarak vermektedir. Asım Onat, “İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı”nda dolaylı tümlecin tanımını şöyle yapmaktadır: “Cümlede işin, oluşun veya hareketin yerini ve yönünü bildiren ögeye dolaylı tümleç (yer tamlayıcısı) denir.” Yazar zarf tümlecini de “yüklemin anlamını zaman, durum, nitelik ve nicelik yönünden sınırlayan kelime veya kelime grubu” olarak açıklar.¹¹ Aynı tanımın bir benzerini M. Ali Külekçi “İlköğretim Türkçe 7” adlı kitabında yapar.¹²

Bunların dışında incelemiş olduğum yayınlarda (Öztürk Yayınevi¹³, Yıldırım Yayınları¹⁴, Serhat Yayınları¹⁵, Mahir Yayınları¹⁶, Tutibay Yayınları¹⁷, Altın Kitaplar Yayınevi¹⁸, Elit Yayınları¹⁹) “yön” kavramı zarf tümleçleri içinde geçmektedir.

Şu ana kadar bahsetmiş olduğum yayınlarda, tümleçler grubu içinde “*edat tümleci*” ayrı bir başlık olarak incelenmemiştir. Yardımcı kaynaklarda “*edat tümleci*” başlığı altında verilen cümle unsuruna, ders kitaplarında ya hiç değinilmemiş ya da zarf tümleçleri başlığı altında işlenmiştir. Ancak cümlede vasıta, sebep, araç, benzetme bildiren ögeler zarf tümleci başlığı altında incelenirken, bunların edat tümleci sayılabileceğine dair hiçbir not düşülmemiştir. Sadece bu öğeleri bulduran “*niçin, neyle, kiminle, ne gibi...*” soruları zarf tümleci içinde verilmiştir.

Ders kitaplarında görülen bu birlik yardımcı ders kitaplarında görülmemektedir. Yardımcı ders kitaplarında ve LGS hazırlık kitaplarında, tümleçlerin sınıflandırılmasında belirli bir yol takip edilmemiştir. Yardımcı ders kitabı yazarları ya kendilerince bir metod geliştirmişler ya da yazının başında belirttiğim gibi aralarında birlik sağlayamamış dil bilimcilerin yolunu takip etmişlerdir. Nazmi Şentürk “*Kompozisyon, Dil Bilgisi, Dil Yeteneği 8*” adlı

¹⁰ Serap Öztaltun, Hüseyin Hüsnu Tekişik; “İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı”, Tekişik Yay. Ankara 1995, s. 68 - 69

¹¹ Asım Onat, “İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı”, Metinler Yay. İstanbul 1999, s.36

¹² M. Ali Külekçi, “İlköğretim Türkçe 7”, Dörtel Yay. Ankara 2000, s.134-135

¹³ Suat Batur, Cafer Yıldırım; “İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı”, Öztürk Yayınevi, İstanbul 2001, s. 30

¹⁴ Metin Gül, Muhsin Köktürk; “İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı”, Yıldırım Yay. Ankara 2001, s. 28- 34

¹⁵ Yaşar Yörük, Ali İ. Mihçı, Salih Başer, Sevim Yörük; “İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı”, Serhat Yay. İstanbul 2001, s. 61

¹⁶ Nezihe Yıldız, “İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı”, Mahir Yay. İstanbul 2000, s. 67

¹⁷ Melahat Koyuncu, Mustafa Koyuncu; “İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı”, Tutibay Yay. Ankara 2004, s. 42-43

¹⁸ Ahmet Gümüş, “İlköğretim 8 Türkçe Ders Kitabı”, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2001, s. 13

¹⁹ Veysi yıldırım, “ilköğretim türkçe 8 ders kitabı”, elit yayıncılık, ankara 2001, s. 27- 28

kitabında tümleçleri; Düz tümleç (nesne), Dolaylı tümleç, Edatlı tümleçler ve Zarf tümleçleri olmak üzere dörde ayırır. Yazar edatların cümle içindeki görevlerini; “ile(-le), gibi, için” edatları öteki söz gruplarıyla birlikte edat tümleci olarak kullanılır” şeklinde belirttikten sonra şu örnekleri vermektedir:

“*Ekmeği bıçakla kestim (Araç ilgisi)*”

“*Melek gibi bir kadındır (Benzetme ilgisi)*”

Yazar ikinci örnekte “melek gibi” sözcük grubunu “benzetme ilgisiyle” edat tümleci olarak gösterirken, zarf tümleçleri bölümünde de şu örneği vermektedir:

“*Yağmur bardaktan boşanır gibi yağdı*”

yazar bu örnekte “bardaktan boşanır gibi” sözcük grubunu zarf tümleci olarak vermektedir. Eğer benzetme ilgisiyle kullanılan sözcük grupları edat tümleci sayılıyorsa, zarf tümleci bahsinde verilen “*Yağmur bardaktan boşanır gibi yağdı*” cümlesindeki “bardaktan boşanır gibi” sözcük grubu neden zarf tümleci olarak verilmiştir? (Ayrıca “Melek gibi bir kadındır” cümlesi baştan sona tek öge yani yüklem sayılmalıdır. Çünkü bu cümle bir sıfat grubudur ve sözcük grupları bütün olarak, bir öge kabul edilir.) Yine yazar, edat tümleçlerini bulurken “niçin, nasıl, ne kadar, neyle, neye doğru” gibi sorulardan faydalandığını belirttikten sonra şu örneği verir:

“*Umut İngilizceyi ana dili gibi konuşuyor*”

Bu örneğe göre yüklem sorduğumuz “nasıl?” sorusu bize edat tümlecini vermektedir. Oysa “Yağmur bardaktan boşanır gibi yağdı” cümlesine de “nasıl?” sorusu sorulmuş ve “bardaktan boşanır gibi” sözcük grubuna zarf tümleci denmiştir. Verilen örneklerden de anlaşılacağı gibi yazar, edat tümleçlerini ve zarf tümleçlerini kesin çizgilerle birbirinden ayıramamıştır. Ögeleri birbirinden ayıramadığı gibi öğelerin işlevlerini birbirine karıştırmıştır.²⁰ (Aynı yazar “*Kompozisyon, Dil Bilgisi, Dil Yeteneği 7*” adlı kitabında edat tümleçlerini bulmak için soruya gerek olmadığını, cümle içinde edatla kullanılan sözcük olup olmadığına dikkat edilmesi gerektiğini vurgulayarak farklı bir tanım yapmıştır.)²¹

Cümle içinde gerek edat tümlecini gerekse zarf tümlecini bulmak için sorulan sorulardaki karışıklıklar LGS hazırlık kitaplarında da görülmektedir. B. Öztürk, Y. Yılgin, T. Kırbaş; “*Fen ve Anadolu Liselerine Hazırlık Türkçe*” adlı kitapta cümlelerin yardımcı öğelerini “nesne, dolaylı tümleç, zarf tümleci ve edat tümleci” olarak dörde ayırdıktan sonra, zarf tümleçleri bahsinde aşağıdaki örneği verirler:

“*Geç yattığı için kalkamamış sabahleyin*”

Bu cümlede “geç yattığı için” sözcük grubu “*sebebi*” bildirdiği için, “*sabahleyin*” sözcüğü de “*zaman*” bildirdiği için zarf tümleci olarak gösterilmiştir. Aynı kitabın 130. Sayfasında edat tümleçleri işlenmiş ve şu örnek verilmiş:

“*Para kazanmak için yapmış bunu (amaç)*”

²⁰ Nazmi Şentürk, “Kompozisyon, Dil Bilgisi, Dil Yeteneği 8”, Mutlu Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 186 - 211

²¹ Nazmi Şentürk, “Kompozisyon, Dil Bilgisi, Dil Yeteneği 7”, Mutlu Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 69

Bu cümlede “para kazanmak için” sözcük grubu amaç bildirdiği için edat tümleci olarak kabul edilmiş.²²

Yukarıdaki yazarlar LGS hazırlık kitabında “*sebeb*” bildiren sözcük ve sözcük gruplarını zarf tümleci başlığı altında incelerken, başka bir yardımcı kitapta “*sebeb*” unsuru edat tümleci olarak gösterilmiştir. Buhan Yayınlarının hazırlanmış olduğu “*İlköğretim Tüm Dersler 8*” adlı kitabın 394. sayfasında edat tümleci için “Cümlede yüklem anlamını edat gruplarıyla tamamlayan sözcük gruplarına **edat tümleci** denir” tanımı yapılır ve şu örnek verilir:

“*Çok ısındığı için terledi*”

Bu cümlede “*çok ısındığı için*” sözcük grubunun “*edat tümleci*” olarak altı çizilmiştir.²³ Karşılaştırdığım bu iki örnekte temel sorun, “niçin?” sorusunun dolayısıyla “*sebeb*” bildiren sözcük ya da sözcük gruplarının cümlenin hangi ögesine karşılık geldiğinin tam olarak belirlenememesidir.

Hazırlık kitaplarında bir başka karışıklık da “-e doğru” edatının cümlenin ögesi olarak sınıflandırmasında karşımıza çıkmaktadır. Prof. Dr. İskender Pala, R. Ertem, S. Öner, hazırladıkları “*LGS Hazırlık kitabı*”nda edat tümleci için “**ile, için, gibi, göre, kadar, doğru, dek, değin**” gibi bir edatla meydana gelen sözcük grubuna edat tümleci denir” tanımını yaptıktan sonra şu örneği verirler:

“*...çakal taşım... küçük kuşa doğru fırlattım*”

Burada fırlatma işinin ne tarafa doğru olduğunu bildirdiği için “*küçük kuşa doğru*” sözcük grubu “*edat tümleci*” olarak verilmiştir.²⁴

A. Birkan, S. Aykun, İ. İleri, R. Gökyayla; “*Dilbilgisi 8*” adlı yardımcı kitapta dolaylı tümleçler bahsinin “Edatla kullanılmış kelimeler ve kelime grupları” bölümünde “-e doğru” edatıyla ilgili şu örneği verirler:

“*Leylekler gökyüzüne doğru yükseliyordu.*”

Yukarıdaki örnekte, “*gökyüzüne doğru*” sözcük grubu yön bildirdiği gerekçesiyle “*dolaylı tümleç*” olarak verilmiştir.²⁵

Aynı edatı Sabahattin Budak, “*LGS’ye hazırlık Türkçe*” kitabında zarf tümleci olarak verir. “*Onlar dershaneye doğru geliyorlardı*” cümlesinde “*dershaneye doğru*” sözcük grubu, “*yer-yön*” belirttiği için zarf tümleci olarak gösterilmiştir.²⁶ Tümleçlerin sınıflandırılmasındaki farklılıklar daha doğrusu karışıklıklar konusunda hazırlık kitaplarından daha birçok örnek verebiliriz. Ancak yazının başından beri sıraladığım örneklerin, tümleçlerin sınıflandırılması ve işlevlerinin tam olarak belirlenemeyişi konusunda doyurucu bilgi verdiği kanaatindeyim. Şimdi bu açıklamalardan sonra ortaya daha büyük bir sorun çıkmaktadır. Dilin en temel işlevi olan anlaşma, “*cümle*” ile sağlandığına göre yani cümle; bir duygunun, bir düşüncenin, bir olgunun, bir dileğin, bir isteğin tam olarak ifade edilmesi demek

²² Burhan Öztürk, Yasemin Yılmaz, Turan Kırbas; “Fen ve Anadolu Liselerine Hazırlık Türkçe”, Fdd Yay. Ankara 2003, s. 130

²³ “Ünitelerle ilköğretim 8 Tüm Dersler”, Buhan Yayınları, İstanbul 2003, s. 394

²⁴ Prof. Dr. İskender Pala, Rekin Ertem, Sakin Öner; “Lise Giriş Sınavlarına Hazırlık 7”, Deniz Yayınevi, İstanbul 2003, s. 201-202

²⁵ Abdullah Birkan, Saffet Aykun, İlhan İleri, Recep Gökyayla; “Ortaokullarda Dilbilgisi Dersleri 8”, Ders Kitapları A.Ş. yay. İstanbul 1995, s. 22

²⁶ Sabahattin Budak, “LGS’ye Hazırlık Türkçe”, Zafer Yayınları, Ankara 2002, s. 262

olduğuna göre, daha ilköğretim çağındaki çocuklar, cümle çözümlemesindeki bu karışıklıklar yüzünden, dilin direği olan “cümle” nin mantığını nasıl kavrayacaklar? Türk Dili dergisinin Kasım 2004 sayısında Dr. Erol Öztürk, “*Cümle, Kelime Grupları ve Kelime Öğretimi*” adlı makalesinde dilbilgisi öğretiminde cümle çözümlemesinin temel iş olması gerektiğini vurgulayarak, dilin diğer unsurları olan kelime grupları ve kelimelerin cümle çözümlemesi esnasında kolayca verilebileceğini söylüyor.²⁷ Öztürk’ün yaklaşımı doğrudur ancak, daha cümle çözümlemesindeki sorunları halledememişken, öğrencilere kelime grupları ve kelimeleri nasıl kavratırız?

Cümle çözümlemesinde cümle unsurları, “*temel ögeler*” ve “*yardımcı ögeler*” olmak üzere önce ikiye ayrılmalı, daha sonra yardımcı ögeler de kendi içinde “*nesne, dolaylı tümleç ve zarf tümleçleri*” olarak üç bölümde incelenmelidir. Bu şekilde bir sınıflandırma öğrenciler tarafından hem kolay hem de daha kısa zamanda kavranacaktır. Diğer sınıflandırmalarda (msl. M. Bilgin’in on birli veya A. Üstüner’in yedili sınıflandırması) ise kavrayış zorlaşacak daha ziyade tasnifi kavramakta zorlanan öğrenciler ezber yoluna başvuracaklardır. Ögelerin ezberlenmesi de kalıcı kavrayış getirmediği için bir zaman sonra unutmaya sebep olacaktır. Tümleçlerin tasnifi üçlü değil yedili ya da on birli yapılmış olsa bile en azından bu konuda, tüm kurumlarda birlik sağlanmalıdır. Zira biz okulda, bahsettiğim üçlü sınıflandırmayı verirken, LGS hazırlık kurslarında farklı sınıflandırmalar gösterilmektedir. Aynı anda hem okula hem bu kurslara devam eden öğrenci gördüğü bu ikilik karşısında bocalamaktadır.

Dr. Erol Öztürk, aynı makalesinde, okullardaki dilbilgisi öğretimini en fazla etkileyen hususun MEB, ÖSYM, TDK ve üniversitelerin aynı zemin üzerinde buluşamaması olduğunu vurgulamaktadır. Okullarımızda Türkçe ve dilbilgisi öğretiminin geleceği açısından bu kurumlar mutlak suretle birlikte hareket etmelidirler. Aksi takdirde dilimiz kişilerin şahsi tasarrufundan ve farklı uygulamalardan kurtulamayacaktır.

AH TÜRKÜLERİM

Muhsin İlyas SUBAŞI

Aşkın dili, gönlün dili, sonsuz heyecan,
Rûhumda pişen, gönlümü gurbette yakan,
Dilden dile geçmeyle dinmez bu sızı,
Ah türkülerim ah, beni yalnız bırakan.

²⁷ Dr. Erol Öztürk, “Cümle, Kelime Grupları ve Kelime Öğretimi”, Türk Dili (Dil ve Edebiyat dergisi), S. 635, Ankara 2004, s. 687- 691

NASREDDİN HOCA
Murat SOYAK

Selâm ile güllerce açan
Daim bir muştı taşır
Sözü ak, alını ak insan
Varlığı sevincimiz

Etrafında ışıltı ışıltı çocuklar
Hocam derler sıcacık
Yakın bildiklerinden zâhir
Derse gönülden koşarlar

Anlatınca hikmet pınarı
Bize dair ne varsa ballanır
Çağları aşıp da gelmiş
Tebessüm güzelce yansır

DENİZ VE IRMAK

Osman YAZAN

Gözlerin deniz
Bense çok uzaklardan gelen ırmak
Ne yana aksam sana varıyorum
Bazen dağ bazen ova geçiyorum
En yorgun anımda sana ulaşıyorum
Ya da sen geliyorsun

Gözlerin deniz
Bense gidilmeyen yerlerden gelen ırmak
Bazen hızlı, bazen yavaş
Bazen sert, bazen durgun
Giderim denizlerime
Sen hep aynı beklersin beni
Durgun,
derin
mavi

Gözlerin deniz...
Bense çılgın ırmak
Ne zaman bulmak için gelsem
Hep kaybolurum derinlerinde
Ne zaman kaybolmak istesem
Saklar, başucumda beklersin
Devalı ezgiler gibi

Gözlerin deniz,
Bense yorgun ırmak...

YOZLAŞAN KÜLTÜRÜMÜZÜN ETKİSİ ALTINDAKİ TÜRKÇEMİZ

Önder SAATÇI

Herhangi bir Türk vatandaşına, mikrobu kim keşfetmiş, diye sorun bakalım. Eğer okuldayken biyoloji derslerinde öğrendiği o bilgi hâlâ aklındaysa size cevabı anında verecektir: Pasteur (*Pastör*). Sonra tarihe geçin. Yönetenlerle yönetilenler arasındaki ilk sözleşme hangisidir, diye sorun. Onun da cevabını Magna Carta (*Magna Karta*) diye hemen alırsınız . Oysa bu bilgiler bizce tamamıyla yanlıştır. Mikrop Pastörden şöyle böyle 400 yıl evvel *Fatih*'in hocası *Ak Şemseddin* tarafından keşfedilmiştir. İlk sözleşme ise *Medine Sözleşmesi* olup *Asrı Saadet*'te yapılmıştır. Bu da Magna Karta'dan 600 yıl kadar önceki bir hadisedir. Peki, siz hiç çocuklarınıza insanlığın, caddelerin ışıklandırılması veya şehirlerin su şebekeleri ile donatılması gibi medeniyet harikalarıyla ne zaman tanıştığınızı öğretiyor musunuz? Ya da bugünküne çok benzeyen, ihtisas dallarına göre hizmet veren şifahane(hastane)lerin dünyaya kimin armağanı olduğunu anlatıyor musunuz? Sanmam. Bu soruları bir anketle sorsanız, acaba alacağınız cevaplar Türk - İslâm tarihinden mi olur yoksa Batı tarihinden mi? Her halde Batı tarihinden... Oysa bütün bu medeniyet eserleri de İnsanlığa *Endülüs - İslâm* Medeniyetinin hediyeleridir. 11. Yüzyıla kadar iner ve Londra, Paris gibi büyük Avrupa şehirlerinde 17. asırda bile bu imkânlar yoktur.

Okulda, akli böylesine karıştırılmış iyi(!) bir Türk vatandaşı, yıllar sonra ekmeğini eline almış, kendinden emin bir halde günlük hayatını sürdürürken karşısına bu sefer dublajlı yabancı filmler çıkar. Ne yapsın, işten yorgun argın dönmüş, şöyle ayak ayak üstüne atıp bir televizyon da mı seyretmesin. Ne de olsa tek lüksümüz, tek eğlencemiz... Maşallah, anlı şanlı Devlet Tiyatrosu sanatçılarımız da film sahnelerini öyle güzel canlandırıyorlar ki oyuncunun dudak hareketlerini takip ederseniz, adam sanki Türkçe konuşuyor sanırsınız.

Yabancı filmlere bakarak Türkiye'de dublajın ne kadar ilerlediğini biz de yıllarca birbirimize anlatıp durduk. Ancak, unuttuğumuz bir şey varmış ki onu yeni yeni anlıyoruz: Zedelenen Türkçemiz. Zira, görüyoruz ki bir zamanlar İngilizcenin konuşma kalıplarını Türkçeye olduğu gibi aktara aktara bizim senaryo yazarlarımız da aynı konuşma kalıpları ile metinler yazmaya, oyuncular da filmlerde, tıpkı yıllar önce yabancı filmlerde seyrettiğimiz kahramanlar gibi konuşmaya başlamış . Meselâ *Bez Bebek* dizisinde küçücük bir çocuk; *hayret, Allah Allah* gibi Türkçe ünlemler dururken *şu olanlara inanamıyorum*, diyerek şaşkınlığını ifade ediyor. Öte yandan *Arka Sokaklar* dizisinde, bir parkta polislin kızı ile basılan genç, kızın annesine; *yanlış anlamayın, aklınıza kötü bir şey gelmesin*; demiyor da *açıklayabilirim, açıklayabilirim*, diye derdini anlatmaya çalışıyor, zavallım.

Dizilerin hali böyleyken reklamlardan ne haber diye soranınız varsa işte size bir reklam incisi: *Bugün dişleriniz nasıl hissediyorlar?..* Bu reklâma ne zaman rastlasam; ekrandaki oyuncuya neyi hanımefendi, neyi hissediyorlar? diye sorasım geliyor. Ama ne çare ki sesimizi, telefon kullanmadan televizyondakilere ulaştırarak bir teknoloji henüz üretilmiş değil. Karşılık gelmeyince de çaresiz *kendilerini* kelimesini kendim ekliyorum...

Tabi, bu kadar televizyon seyredince günlük hayatta da artık televizyondakiler gibi konuşmanın bir sakıncası olmaz düşüncesiyle, insanlarımızdan, bilhassa gençlerimizden bazıları, **inşallah hakkında hayırlısıdır**, diyecek yerde; **umarım, senin için en iyisi olur**, diyebilmekte veya bazıları, güya kibarlık kaygısıyla, birbirlerine, **sigara içer misiniz** diye sormak dururken, **bir sigara alır mısınız**, diye hitap etmekte. Bütün bunların üstüne de Türkçedeki **hala oğlu, teyze kızı**, vb.lerini bir çırpıda silip akraba çocuklarının hepsine birden **kuzen** diyerek ana dilini bülbül gibi şakıtmaktalar(!)..

Bu arada hayat durmuyor, dünya ilerliyor, Türkçemiz de artık zamana uyuyor(!) ve gün gün biçare Türkçem, artık ağızımızdaki çerezler misali sağından solundan yavaş yavaş kırılıp dökülüyor. Kimi **neşe** saçacak yerde **pozitif enerji** yayıyor kimi de **etrafındakileri karamsarlığa itmek** yerine onlara **negatif enerji pompalıyor**. Bazıları da reklamın kötüsü olmaz(!) diyerek yıkanacak bulaşıkları **doğruca** makineye yerleştirmek dururken **direkt** makineye koyabiliyor. Haber sunucularımız da yeni bir gazetecilik ağzı uydurup **hücre evleri aynı anda basıldı**, gibi tabii bir ifade dururken, **eş zamanlı olarak hücre evlerine baskın yapıldı**. diyebiliyorlar... Ne olacak, Türkçe babanızın malı, tepe tepe kullanın(!).. Hem ne çıkar, Türkçeyi İngilizcenin kelime çöplüğü de yaparsınız bu gidişle: Olsun varsın(!).. İnternette **hayranlar sitesi** yerine **fan sitesi**; **hayali takım, hayal takımı** yerine **fantezi takım** da kurabilirsiniz... Kim tutar sizi! Bir de dükkânların camlarına **vade farkı olmadan, vade farkı alınmadan** yerine **vade farksız** yazdınız mı Türkçenin ocağına incir ağacını diktiniz demektir...

Şimdi ataların dediği gibi, eğri oturup doğru konuşalım. Bir Türk çocuğu daha okuldan başlayarak kendi tarihindeki kültür ve medeniyet değerlerine yabancı kalır, hatta, televizyon vasıtasıyla bunlara bir de düşman kılınır; kendisinin bir hiç olduğu, bütün insanlık değerlerinin Batıdan kaynaklandığı ona aşılırsa Türkçeyi unuttur mu unutmaz mı!.. Bal gibi de unuttur. Mesela hatasını anladığında **özür dilemeyi** unutup **üzgünüm**, diyebilir veya oturduğu yerden bahsederken **Ankara'da oturuyorum**, demeyi akıl edemez de bir Amerikalı gibi **Ankara'da yaşıyorum**, şeklinde konuşmaya başlar, garibim. Siz de onun Türkçe konuştuğunu zannedersiniz. Halbuki konuştuğu dil Türkçe kılığına girmiş bir çeşit İngilizcedir. Hatta buna rahatlıkla, İngilizcenin yeni üretilmiş bir lehçesi bile diyebilirsiniz. Neden olmasın, mantığı Türkçe olmayan ve Türk Kültürünü yansıtmayan bu ifadeler bizce düpedüz İngilizcedir.

Peki, ne olacak bu Türkçenin hali!.. Ey bu satırların yazarı, şikâyetlerin bittiyse bir de reçete yaz bakalım, diyorsanız; reçete malum: Bir kere, Türk gençlerine dünya insanlık tarihinde hangi vazifeyle yükümlü oldukları bir güzel kavratılacak. Anavatanının dışına çıkıp da gittiği yerlerde medeniyet eserleri bırakanın yalnızca kendi ecdadı olduğunu, Avrupalınsa gittiği yere her zaman kan, gözyaşı ve sömürü götürdüğünü herkesten iyi bilecek. Kendisine ısrarla telkin edilen lüks(!) Batılı tüketim araçlarının, gümüş kadehte sunulmuş bir yudumluk zehir olduğunu fark edecek; **Mevlana'yı Yunus'u Hacı Bayram'ı** abıhayat bilecek. İşte, bunları başarabildiğimiz gün kendinden utanmayan, kendisine uzatılan her ipe sarılmayan bir nesil doğacak, Türkçem de o zaman rahat bir nefes alacak. Aksi takdirde, kimse darılmasın, söylenecek bir tek söz kalır:

Buyurun cenaze namazına !..

BİZE GELENLER

Prof. Dr. Nazım Hikmet Polat-Harid Fedai, *Avrupa Seyahat Hatıraları: Dr. Şerafettin Mağmumi*, İstanbul 2008.

Hüseyin Yurdabak, *Sonsuz Yaz (Çağdaş Rubailer)*, Ankara 2006.

Hüseyin Yurdabak, *Türk Edebiyatında Günümüz Kadın Şairleri*, Ankara 2006,

Hüseyin Yurdabak, *Türk Edebiyatından Bir Demet*, Ankara 2005.

Bekir Oğuzbaşaran, *Rubaiyyât-ı Oğuz*, İstanbul 2007.

Vedat Ali Tok, *Gül Arzusu (Na't Tahlilleri)*, Kayseri 2005.

Vedat Ali Tok, *Eskimeyen Türk Edebiyatı Üzerine-Mülakatlar*, Kayseri 2007.

S. Burhanettin Akbaş, *Sen Ben Aşk*, Kayseri 2007.

Celâl Oymak, *Nice Halleri Var Sevdanın*, Ankara 2004.

Celâl Oymak-Nevin Balta, *Düşünce Okyanusu Mevlâna*, Ankara 2007.

Muhsin İlyas Subaşı, *Aşkistan*, Kayseri 2005.

A.Kadir Karaman, *Gönlümün Güz Mevsimi*, Kayseri 2003.

A.Kadir Karaman, *Göçmen Kuşlar Dönmedi*, Kayseri 2001.

A. Vahap Akbaş, *Rahvan Saatler*, İstanbul 2005.

İsmail âdil Şahin, *Giz (Rubailer ve Divançe)*, Kayseri 2007.

Yahya Akbulut, *Zaman Yolu*, Çorlu 2008.

Sergül Vural, *Bir Günde Dört Mevsim*, Ankara 2006.

Murtaza Ekici, *Son Damla Senin İçin*, Kayseri 2003.

Kemal Beyatlı, *Şafağa Doğru*, İstanbul 2006.

Hüseyin Kemal Türkmen, *Ruhumun Kanat Sesleri*, Kayseri 2007.

Tuncay Altungöller, *Niğde İlinin Yetiştirdiği Tarihi Şahsiyetler(1923-1980)*, Niğde 2007.

Orhan Özdemir, *Doğanın Değişen Düzeni Makineleşen İnsan*, Ankara 2007.

Hanifi Kara, *Gel ki Gül Koksun Dünya*, Elbistan 2007.

Yaşar Bozyiğit, *Müslümanın 24 Saati*, Simav/Kütahya 2007.

Nevzat Türkten, *Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, P.K. 218-Kayseri

Erdoğan Aslıyüce, *Aylık Sevgi Dergisi Yesevî*, P.K. 30-Beyazıt/İstanbul.

Kümbet Altında, *Eğitim, Kültür, Sanat ve Edebiyat Dergisi*, P.K. 25-Tokat.

Ahmet Otman, *Bizim Ece Edebiyat, Kültür ve Sanat Dergisi*, P.K. 16- Salihli.

Savaş Erdem, *Cep Sanat, Aylık Kültür-Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 200 Konutlar 4. Blok D.4-Kırklareli.

Simav 12. Ulusal Şairler Şöleni, Anadolu Mat.-Gazetesi, Simav 2007.

Türklük Bilimi Araştırmaları.(TÜBAR), 2008-Bahar, Sayı 23, Niğde.

İlesam Haber Bülteni, Mart-Nisan-Mayıs 2008, Ankara.

Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı, Türkiye Yazarlar Birliği, 2008.

Ela Dergisi, Bor A.G. Anadolu Lisesi, Bor/Niğde.

Genç Ticaret Dergisi, Bor Ticaret Meslek Lisesi, Bor/Niğde.